

YAVUZ BAHADIROĞLU

üç kıtanın hakimi

YAVUZ

SULTAN SELİM

 NESİL

yavuz sultan selim

YAVUZ BAHADIROĞLU

yavuz sultan selim YAVUZ BAHADIROĞLU

Yayın Yönetmeni: Ekrem Altintepe

Editör: Yahya Ayyıldız

Sayfa Düzeni: Ahmet Ay

Kapak: Mesut San

ISBN: 978-975-269-916-8

Yayıncı Sertifika No: 12403

Matbaa Sertifika No: 12027

Baskı Tarihi: Ekim 2015

Baskı Cilt: Pasifik Ofset

Cihangir Mah. Güvercin Cad.
No:3/1 Baha İş Merkezi A Blok
34310 Haremide / İstanbul
Tel: (0212) 412 17 00

Sanayi Cd., Bilge Sk., No: 2 Yenibosna
34196 Bahçelievler / İstanbul
Tel: 0212 551 32 25

www.nesilyayinlari.com
nesil@nesilyayinlari.com

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak Nesil Basım Yayın Gıda Tic. ve San. A.Ş.'ye aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayımlanamaz.

yavuz sultan selim

YAVUZ BAHADIROĞLU

YAVUZ BAHADIROĞLU

"Özgeçmiş" nedir sahi? Nerede doğacağımıza, hangi millete mensup olacağımıza ben karar vermedim. Kendi irademle olmayan şeylerle niçin övünmeli, neden bahsetmeliyim? Yazarın nerede doğduğu, kaç çocuk ya da torun sahibi olduğu kimi ilgilendirir? Yazar, topluma katkısıyla değerlendirilmelidir. Zaten benim kuşağın özgeçmişi filan da yoktur. Hatta doğru düzgün geçmişimiz bile yoktur. İdeolojik şiirlerle, ders kitaplarına tıkıştırılan yalanlarla, bizim kuşağın çocukluğunu çaldılar.

Kana kana oynayamadık: Çünkü oynamamız yoktu. Bırakınız oyuncuğu, doğru düzgün kamımızı doymaya yetecek ekmeğimiz bile yoktu. Ama bol bol "cumhuriyet-hürriyet" kafiyeli şiirlerimiz vardı. Her bayram, lastik ayakkabılarımızı çamurlara vurarak *gılgık çığlığa* bağınırdım: "En büyük cumhuriyet/Bize verdi hürriyet..." Cumhuriyetin tek başına hürriyet demek olmadığını, hürriyet demek olması için insan hakları ve demokrasi ile içinin doldurulması gerektiğini sonra öğrendim. Öğrendiğimde de aldatıldığımı, âdeta benliğimin ruhumdan koparıldığını, paramparça edildiğimi fark ettim.

Yıllar boyu soruları kendime sakladım. Kimselere açamadım. Açamazdım, çünkü bazı soruları düşünmek kadar sormak da yasaktı. Sorularınız gırtlığınıza dızilir, soluksuz kalırdınız. Yıllar boyu soluksuz kaldım. Soluksuzluk aslında yeni bir soluktur: Ben nefesim daraldıkça düşünüyör, hayatla ölüm arasındaki ince çizgide varlık anyordum. Kalıplar işte o çizgide kırıldı. Kitapların o çizgide doğdu. O çizgide kitaplaşmaya başladığımı hissettim. Kısacası hayat, hayal ile o çizgide iç içe girdi.

Dizi dizi merakın ardından sonsuzu arayışım başlar: Bu bir bakıma insanın kendini arayış serüvenidir. O gün bugündür, beni incitme fırsatını başkalarına vermemek için kendi duygulanımı incitiyorum. Başkalarını hırpalamamak için kendi ruhumu hırpalıyorum. Bu yüzden yaşadığım yıllardan daha yaşlı biriyim: Hem yaşlı, hem yalnız. "Dünya" denilen şu ormanda, kitapların benim sığınaklarımdır. Onlarla yalnızlıktan kurtulurum. Kendimi hâlâ satırlarda çözmeye çalışır, geçmişimin en görkemli hikâyelerini sayfalarda ararım. Bir bakıma her kitabım, kayıp özgeçmişimi yazar.

Kısacası, kitaplarımla ben, ortak bir hikâyenin parçalarıyız. Özellikle tarih üzerine yaptığım çalışmalar, yayınladığım kitaplar, verdiğim konferanslar 20 Kasım 2004'te bana "Tarihi Sevdiren Adam" unvanını kazandırdı. Bu, hayatım boyunca aldığım en güzel ödüldür. Zaman içinde roman, hikâye, çocuk kitabı, araştırma, oyun, senaryo ve fıkır eserler olmak üzere, yüzlerce çalışmaya imza attım çok şükür. Ulusal bir radyoda "Hayatın Yorumu" başlıklı güncel yorumlarını, televizyon programlarını, günlük bir gazetede köşe yazarlığımı gazeteciliğimi sürdürüyorum. Ayrıca, Millî Eğitim Bakanlığı ile bazı tarihi projelere danışmanlık yapıyorum. Bir ömür böyle geçiyor...

e-mail: yavuzbahadiroglu@moralfm.com

YAYINLANMIŞ ESERLERİ

TARİHİ ROMANLARI

- Malazgirt'te Bir Cuma Sabahı
- Çakabey
- Selâhaddin Eyyûbî
- Buhara Yanıyor
- Elveda Buhara
- Merhaba Söğüt
- Cengâver
- Turgut Alp
- Sunguroğlu/10 Cilt
- Binatlı
- Topal Kasinga
- Sahipsiz Saltanat
- Mavi Yıldız
- Cem Sultan/1-2
- Endülü's'e Veda
- Şehzade Selim
- Şirpençe
- Mısır'a Doğru
- 4. Murat/1-2
- Ağalar Saltanatı

YAKIN TARİH ROMANLARI

- Dağlı
- Barla'da Diriliş
- Zindanda Şahlanış
- Kirazlımescit Sokağı
- Avukat Bekir Berk
- Sel
- Köprübaşı
- Kırım Kan Ağılıyor

GÜNCEL ROMANLARI

- Yolbaşı
- Boşlukta Yürümek
- Keşmekeş
- Yürek Seferi

FİKİRİ ESERLERİ

- Hayatı Aşkla Yaşamak
- Eşim Çocuğum ve Ben

- Yaşam Bir Avuç Gül
Bir Tutam Diken
- Gülü Arayan Adam
- Hayata Dilekçe
- Biz Osmanlıyız
- Osmanlı'da Şehzade Katli
- İnançın Zafer Çanakakale

BİYOGRAFİLER

- Canım Peygamberim
- Fatih Sultan Mehmed
- Yavuz Sultan Selim
- Kanuni Sultan Süleyman
- Bediüzzaman Said Nursî
- Osman Gazi
- Orhan Gazi
- I. Murad
- II. Murad
- Yıldırım Bayezid
- Çelebi Mehmed

İçindekiler

Önsöz	7
Girizgâh	9
Merhaba Dünya	13
Kısa Bir Tahlil	15
Tahsil Yılları	24
Acıların örgüsü.....	26
Hicran Sayfası.....	30
Yine Hicran	34
Talih İmtihanı	37
“Ahmed Han’ı İstemezük!”	42
Yavuz, Artık Padişah.....	46
Kılıçların Ucundaki Saltanat	50
Şehzade Korkud’un Sonu.....	53
Zafere Sefer	55
İsyanın Sorumluları	63

Hilâfete Doğru.....	65
Bir Rüya	70
Mercidabık Zaferi.....	72
Hadimü'l-Haremeyn	74
Ve “Feth-i Mısır”	77
“İllâ Çöl Geçilecek!”	79
Rahmân’a Ulaşan Dua.....	81
Ders Alınacak Bir Levha	85
Âlimin kıymeti	87
Alkış İstemez.....	89
Güçlü Donanma Rüyası.....	92
Barbaros’un Elçisi.....	94
Sefer Hazırlığı	96
Ve Son Sefer	98
Kişiliği	105
Yükselme Devrinden Bazı Tespitler.....	112
Milletin Yapısı.....	116
Sadrzamları.....	123
Kaynaklar	126

Önsöz

MUTLULUK, İNSANLIĞIN ortak gayesidir. Herkes mutlu olmak için uğraşır, kendisine ve sevdiklerine daha mutlu bir hayat sağlama düşüncesiyle çabalar durur.

Günümüz modern hayatının karmaşası içinde insanın dünya ile olan bağlantıları çoğalmış, zihni dağılmış, yükü ve yalnızlığı artmıştır. Bu bakımdan geçmişin daha sade hayatına nispeten bugün mutluluğu bulmak ve bulduktan sonra onu devam ettirmek oldukça zor hâle gelmiştir.

İnsanlar birçok şeyin sahtesini piyasaya sürerek toplumu aldattıkları gibi, birçok sahte mutluluk yolu icat ederek gerçek mutluluğu hepten belirsiz hâle getirmişlerdir. Gerçek mutluluğu bulamamanın boşluğunu ve ıstırabını unutturmak için ortaya çıkarılan sahte mutluluklar, kısa vadede insanı oyalayıp eğlendirse ve kamufilaj görevini yapsa da uzun vadede daha büyük problemler doğurmuş, sıkıntı ve ıstırabı çoğaltmıştır.

O hâlde herkesin, her zaman ve her yerde arayıp arzu ettiği hakikî mutluluk nedir ve ona nasıl ulaşılır?

Onu elde etmenin engelleri ve ona kavuşmanın şartları nelerdir? İnanç esaslarının, ahiretin ebedî mutluluğunu sağlamanın yanında, dünya mutluluğunu da temindeki fonksiyonu ne kadardır?

İşte bu çalışmanın hedefi, bu ve benzeri sorulara cevap vermektir. Risale-i Nur'daki, inancın dünya saadetine katkısıyla ilgili açıklamaların ışığında, ahiret saadeti gibi dünya saadetine de inanca bağlı olduğunu göstermeye çalışmaktır.

Yavuz BAHADİROĞLU

Girizgâh

*Sultan İkinci Bayezid gözlerini dünyadan
ayırarak felsefe ile dinin esrarına çevirdi. İslâmî inancı
zedeleyen düzensizliklerin ve rezaletlerin merhamet
gösterilmeden ezilmesini emretti.
Pazarlarda şarap satışı yasaklandı.
Lamartine*

FATİH GİBİ asırları aydınlatan bir zafer parıltısıyla Yavuz gibi gerçek bir cihangirin arasında kalmış olması, Sultan İkinci Bayezid'in hem talihi, hem talih-sizliğidir.

Talihidir, çünkü son demlerinde sergilediği gösteriş-siz, şaşaasız, dervişane hayatın işaretlediği Cennet has-retine uygundur. Ahirete, seferlerinde üstüne bulaşan tozlardan döktürdüğü “zafer tuğlası”yla gitmiş,¹ iki pı-rıltının arasında kısmen unutulup ahiret meyvelerini

¹ Sultan İkinci Bayezid, savaş için çıktığı seferlerde üzerine bulaşan tozları silkip bi-riktirerek bir tuğla döktürmüş, “cihat” farzına uyduğunun ispatı olarak daima yanında bulundurmıştır.

dünyada yemekten kendini kurtaramamıştır.

Talihsizliğidir, çünkü kendi döneminde her şeye rağmen muhafaza ettiği siyasî ve iktisadî istikrardan dolayı hakkı olan övgüyü alamamıştır.

Devrine düşen tek karanlık gölge, kardeşi Cem Sultan'ın Rodos Şövalyelerine sığınması sebebiyle vermek zorunda kaldığı tavizlerdir.

İki zafer kılıcı arasında nispeten parıltısız bir dönem sayılan Sultan İkinci Bayezid devrinin siyasî ve askerî bilânçosuna bakıldığı zaman, yine de ortaya, şaşılacak bir faaliyet çıkar.²

En başta Fransa Kralı Sekizinci Charles'a, Rodos Şövalyelerine ve papanın çirkin oyunlarına rağmen devletin bütünlüğünü muhafaza edebilmiş, dört yandan gelen saldırıları göğüslemesini ve zaman zaman da püskürtmesini bilmiştir.

Cem Sultan'ı bir koz olarak kullanıp önce Kudüs'e, oradan da İstanbul'a atlamak ve kadim Bizans'ı ihya etmek isteyen Fransa, Sultan İkinci Bayezid'in kurduğu ve koruduğu dengeler sayesinde emelini gerçekleştiremedi, ancak devletin sağlam bünyesinde bazı gedikler açmayı başardı. Öte yandan İran Şahı İsmail'in Şiîliği atlama taşı olarak kullanıp Osmanlı Devletini bölme faaliyetleri ve buna ilâve olarak da Mısır Kölemenlerinin Dulka-diroğullarıyla müştereken giriştikleri faaliyetler, nihayet içte, Selçuklular döneminin Babaî isyanlarına benzer.

Şiîliğe dayalı şekavet hareketleri tabiatıyla yıpratıcı oldu. Bilhassa Şah İsmail'in ikiyüzlü siyaseti³ ile Anado-

² Samiha Ayverdi, Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, 1: 319.

³ Şah İsmail yazdığı mektuplarda Sultan İkinci Bayezid'e "Babacığım" diye hitap eder, her emrine amade olduğunu bildirirdi. Ancak el altından Doğu Anadolu'ya casuslar gönderir, Şiîliği propaganda ettirir, bu suretle Osmanlı Devletini en hassas noktasından vururdu.

lu'daki kışkırtmaları, devletin yumuşak karnına saplanmış bin mızrak gibiydi.

Devrin bütünü hakkında bir şey söylemek icap ederse, hiç çekinmeden söylenebilecek şey şudur:

Sultan İkinci Bayezid devri, Fatih ve Yavuz dönemi kadar parıldamamakla birlikte, yine bir zaferler çağıdır. Osmanlı haritasına Draç, Hersek, Karadağ, Kili, Akkerman, İnebahtı, Koron ve Modon gibi kalelerle şehirler eklenmiş; Macarlara karşı Belgrad Seferi açılmış...

Osmanlı akıncıları atlarını Transilvanya'da, Karinyola'da, Karintiya'da ve Polonya'da sulamışlar; Midilli'ye saldıran kuvvetli bir Fransız filosunu püskürtmüşler, Endülüs İslâm Devletinin son sığınağı Gırnata Sultanlığının yardım talebine cevap vermişlerdir.⁴ Kısacası devletin itibarı büyük ölçüde korunmuştur.

Ama "Cem Sultan'ın, gerekirse serbest bırakılıp kuvvet verilerek Anadolu'ya geçirileceği" tehdidi, zaman zaman Sultan İkinci Bayezid'in elini kolunu bağlamıştır. Bu tehdit "Demokles'in kılıcı" gibi, saltanatının tepesinde sallanmış, bu yüzden bazı tavizler verme cihetine gitmiştir. Devr-i saltanatına düşen en koyu gölge budur.

Bir de Şah İsmail'in yayılmacı politikasına ve mezhep ayrılığına dayanan kışkırtmaları karşısındaki pasif tavrı tenkit edilebilir. Bunun neticesi, devlete oldukça pahalıya mâl olan Şah Kulu' isyanıdır ki, Şehzade Selim'i Trabzon sancağındaki koltuğundan hiddetle sıçrattıp, "Şah oğluna haddini bildirmek gerektür." dedirten hadisedir.

Nihayet aynı hadise, Şehzade Selim'i, Trabzon San-

⁴ Padişahın emriyle İspanya sahillerini topa tutan Kemal Reis, imha tehlikesiyle yüz yüze bulunan Endülüs Müslümanlarından binlercesini gemileriyle Afrika'ya taşımıştır.

⁵ Osmanlı kaynakları bu adama "Şeytan Kulu" demektedir.

cakbeyliğinden devlet tahtına yürütmüş, öz babasıyla kavgaya tutuşturmuştur. Çünkü nazarında devlet, babadan daha mühimdir. Vatan sevgisi baba sevgisinin önüne geçer. Millet menfaati ve bütünlüğü, baba dahi olsa, kişi menfaatlerinin üzerinde tutulmalıdır. Sonuç: Baba oğul arasında baht savaşları, babanın feragati ve Selim'in tahta geçmesi...

Hayatta bulunan üç erkek evlât⁶ arasından kader, Selim'i seçti. Çünkü buna hepsinden çok o lâıktı. Sekiz senelik saltanatındaki büyük muvaffakiyetleri, liyakatinin ispatıdır.

Selim'e tahtı aratan saikler, tabiatıyla, Şah İsmail'in Osmanlı Devleti üzerindeki emelleriyle sınırlı değildir. Babasının Şehzade Ahmed'i tutması; Selim'in, babasına "serkeş" olarak tanıtılması ve böylece gözden düşürülmesi, onu harekete geçiren sebepler zincirini örер. Çünkü küçük kardeştir ve tahtın uzağındadır. Ona ancak cebren ulaşabilecektir. Ve kaybetmesi hâlinde, büyük ihtimalle öldürülecektir. Bütün bunlar Şehzade Selim'i harekete geçirmiş, "Ya devlet başa, ya kuzgun leşe..." düşüncesiyle talihini denemeye karar vermiştir.

⁶ Bayezid'in sekiz şehzadesi ile beş kızı olmuştu. Yavuz'un tahta çıktığı günlerde şehzadelerin sadece ikisi hayatta bulunuyordu: Ahmed ve Korkud...

Merhaba Dünya

*Merdum-i dideme bilmem ne füsün etti felek.
Gıryemi kıldı füsûn eşkimi hun etti felek.
Şirler pençe-i kahrımdan olurken lerzan;
Beni bir gözleri ahuya zebun etti felek.*
Yavuz Sultan Selim
(Selimî)

MİLÂDÎ 1470 yılıydı. Tenden kopan can sancısı Gülbahar Hatun’u kıvrandırırken, Amasya Sancakbeyi Şehzade Bayezid’in kapısına bir müjde dayandı. Açılan kapı aralığında beliren dervîşi pek ciddiye almayacaklardı, ama müjdesi bir şeyler söylüyordu:

“Bugün, bu hanedanın bir erkek çocuğu doğacak, vücudunda yedi ben olacak, padişahlığa çıkıp vücudundaki ben sayısı kadar hükümdar yenecektir.”⁷

O günlerde “Amasya Sancakbeyi Şehzade Bayezid” unvanını taşıyan baba için bu, müjdelerin en büyüğüydü. Hele “Selim” adını verdiği küçük şehzadesinin vü-

⁷ Enver Behnan Şapolyo, Osmanlı Sultanları Tarihi, s. 135 ve bazı eski kaynaklar.

cudunda dervişin belirttiği gibi yedi ben sayınca, sevin-
cin zirvesine çıkmıştı.

Ancak padişah olduktan ve bir zamanların benli şeh-
zadesiyle baht mücadelesine giriştikten sonra müjde,
yüreğinde belli belirsiz bir korkuya dönüşecek, zaman
zaman bunu hatırlayıp “Kaderin önüne geçilmez.” diye
mırıldanarak, sonunda kaderine boyun eğip tahttan fe-
ragat edecekti. Kaderin neler hazırladığını kim bilebi-
lirdi?...

“Cihangir”i yetiştiren şartlar çok önemli. Bilhassa bu
kaht-ı ricalde, şu “dünya çapında bir isme” duyduğu-
muz hasretle daha bir önem kazanıyor. Selim’i babası-
nın üçüncü oğlu olmaktan çıkarıp tahta yürüten ve
tahtta sıradan bir padişahlıktan çıkararak “Yavuz”laştı-
ran şey, acaba nedir?

Hiç şüphesiz, örgüsü bebekliğinden itibaren başla-
yan mükemmel bir terbiye ve eğitim...

İki mükemmelin yanına çevrenin kemalini de ekler-
seniz, cihangire, dünya örneği insana ruh veren örgüyü
tamamlamış olursunuz. “Fatih” isimli eserimizde tefer-
ruatına indiğimiz bu mükemmel örgünün başında, hiç
şüphesiz, aile eğitim ve çevre faktörü vardır. Hayır ve
hasenat düşüncesinde birleşmiş unsurların ittifakı yal-
nız mükemmel padişahlara değil, her dalda mükemmel
örneklere vücut vermiştir. Ki, 600 senelik Osmanlı tari-
hi zeminine yerleşmiş parıltılara biraz yakından bak-
mak, iddiamızın her seviyede ispatını bulmaya kâfi ge-
lecektir.

Kısa Bir Tahlil

ZEMBİLLİ'LER, İBNİ KEMAL'LER, Emîr Sultanlar, Hızır Çelebi'ler, Molla Gürani'ler, Hüsrev'ler, Ak Şemsüddin'ler, Ebussuud Efendiler, Sinan'lar, Barbaros'lar, Turgut Reis'ler, Uluğ Beyler, Pirî Paşalar; bugün bile iftihar kaynaklarımızı teşkil eden kervansarayların, su kemerlerinin, mimarî abidelerin, edebî eserlerin, sebillerin, diğer yardımlaşma ve kardeşlik müesseselerinin banileri...

Rahatça söyleyebiliriz ki, 600 seneye bu kadar abideyi ve bu sayıda insanı sığdıran başka bir tarih mevcut değildir. Çıkarın abide şahsiyetlerimizi, 50'şer yıllık kesitlere oturtun; bakalım her 50 yıla kaç abide şahsiyet, kaç cihangir, kısacası dünya örneği kaç insan isabet edecektir? Bir de son yüzyılımıza, devletin izmihlâl dönemine bakın; kimi görebiliyorsunuz?

Ve kafalarınızı çatlatırcasına düşünün: Redd-i miras, bu milletin nelerine mâl olmuştur?

Yavuz Sultan Selim'i unutturmak için, meşhur "Goben" zırhlısının "Yavuz Sultan Selim" olan adını, Cumhuriyet Türkiye'si sadece "Yavuz" şekline getirmekle

yeni nesillere ne kazandırmış, Meclis kürsüsünden hanedana yapılan saldırılar hangi problemlerimizi çözmüştür?

Kendimizi tutamıyor ve Fransız yazar Claude Ferrere'den konuyla ilgili hayret uyandıran ifadelerinden kısa bir bölüm alıyoruz:

“Size tuhaf bir şey söyleyeceğim: Günümüzün cumhuriyetçi Türkleri, kendilerini Bayezid'in torunları değil de Timur'un torunları sayıyorlar. Cumhuriyet donanmasında bir zırhlı var: Almanların eski 'Goben' zırhlısı... Bu geminin adını değiştirmek ve millî bir isim vermek gerekti. Çok haklı olarak 'Yavuz Selim' adı teklif edildi. Ama Çankaya Hükûmeti buna razı olmadı. Kısaca 'Yavuz' denmesini uygun buldu. Osman'ın (Osman Gazinin) kanı, Ankara'daki adamlar için tarihten silinmesi gereken, nefret edilecek bir şey hâline geldi. Tahripkâr ve zalim Cengiz'le Timur; sayısız saraylar yaptıran, mabetler inşa ettiren, yollar açan, bunca eyaleti Türk topraklarına katan hükümdarlara (padişahlara) tercih edilmektedir... Cumhuriyet Türkleri, cetlerinin mirasını hor görmeye başladılar.”⁸

Yabancıları bile dehşete düşüren bu redd-i miras, sadece şahsiyetlere münhasır kalsaydı, belki tahribat bu seviyede olmayacaktı. Hazin ki, aşiretten beylik, beylikten devlet çıkaran ve devleti en az 300 sene cihanın hemen yarısına hâkim kılan temeller—ki, en başında din gelir—de tahrip edildi. Âkif'in hicranla dile getirdiği gibi, “inkılâp ümmetinin şanı, yakıp yıkmaktı.”

Eski adına ne varsa yerle bir edilmeliydi ki, enkazın üzerinde yeni bir devlet kurulabilsin. Yeni devletin telâkkileri gibi insanları da “modern” olacaktı. Örnek

⁸ Claude Ferrere, *Türklerin Manevî Gücü*, s. 1987 v.d.

vardı: Avrupa... Her vesileyle kuyumuzu kazan, her fırsatta haçlı güruhunu üzerimize saldırtan Avrupa...

Onun gibi giyinecek, onun yazısıyla yazacak, kendi kültür kaynaklarımıza sırt çevirip tarihimizi inkâr ederek onun kaynaklarına yönelecektik. papanın teklifini kabulle Hristiyan olmadığı için Fatih'i kınayacak, Yavuz'u "kanlı katil" ilân edecek, Abdülhamid'e "Kızıl Sultan" diyecek, bütün tarihi "hanedan tarihi" ilân edip kendimize Etilerden, Sümerlerden, Moğollardan ecdat arayışına çıkacaktık.

Vesikalar, vakıalar önemsizdi. Nazarlarında tarih, bir ilim değil, bir sanattı. Objektif olmasının önemi yoktu. Sadece "millî" olmalıydı. Bunun için de "dinî" unsurlardan ayıklanması gerekiyordu. Yani geçmiş reddediliyor, yok ediliyor, "yok"un üzerine geleceği inşa etmek gibi imkânsız bir hayalin peşinde koşuluyordu.

Bakalım neler yapıldı?

Üniversitelerde okutulan bir ders kitabından, neler yapıldığını takibe çalışalım:

1. Türk Devleti, kanunlarla ıslahat yapmak yerine, din esaslarına dayanmayan Batı devletleri kanunlarını doğrudan kabul ederek, dinin siyasî hayat üzerindeki etkisini bertaraf etme yoluna gitti. Bu suretle siyasî hayat üzerinde büyük nüfuz sahibi olan din âlimleri [ulema] sınıfının da otorite kaynağını ortadan kaldırdı. Kanunların halk tarafından benimsenmesi için, bu kanunların şu veya bu ülkeden aktarıldığı üzerinde durulmadı, kamuoyuna "uygar ülkelerin kanunları" diye takdim edildi.⁹

2. Millî devlet, tekkeleri kapatarak ve tarikat faaliyetlerini yasaklayarak, bölücü ve devlet otoritesini zayıfla-

⁹ Dr. İlder Turan, Cumhuriyet Tarihimiz, s. 82.

tıcı niteliklerini asgariye indirmeye çalıştı.¹⁰

3. Memlekette kullanılan kıyafetlerin Batı memleketlerinde kullanılanlardan ayrı oluşu, Batılılaşma çabasında olan bir toplumun bu yolu benimsemesine psikolojik bir engel teşkil ediyordu. Ayrıca Batı âdetlerini benimsemiş aydınların Avrupalı kıyafetlerle gezmeleri yanında geleneksel kostümlerin kullanılışı, zaten mevcut olan halk ayırımını kuvvetlendirici ve görülebilir şekle sokacak nitelikteydi.

Millî devlet, sosyal ayrımları görünebilir ve sembolik şekilde ifade eden kıyafetlerin giyilmesini yasaklayarak, yerlerine herkesçe giyilebilecek kıyafetlerin giyilmesini sağlamaya çalışarak, bu ayrımların zayıflamasına çalışmıştır.¹¹

4. Millî devrimin bir amacı, Türkiye'yi Asya ve Arap kültüründen çıkararak Batı kültürüne mâl etmektir. Sosyal ve siyasî hayatın her yönüne nüfuz etmiş olan dini bu yerinden çıkararak birey [fert] ile Tanrı arasında bir olay yapmak, Arap kültüründen çıkmanın başlangıcını teşkil ediyordu. Bunu gerçekleştirmek, dinin toplumsal kurumlarını ve görüntülerinin bir kısmını ortadan kaldırmakla mümkün olabilirdi. Devrimlerin izlediği yol da bu oldu.

Ancak din gibi, hislere hitap eden bir kurumun zayıflaması, bir "his boşluğu" meydana getiriyordu. Bu boşluğu doldurmak veya diğer bir deyimle "bireysel" hislerin toplumsal hareketler şeklinde ifade edilmesini sağlamak için, millî hislerin geliştirilmesine, milliyetçiliğin yayılmasına çalışıldı. Mustafa Kemal'in kişiliğine yönelen bağlılık, sultan ve halifeye duyulanın yerini al-

¹⁰ A.g.e., s. 83.

¹¹ A.g.e., s. 83.

dı. Milleti yüceltmek emel ise hiç olmazsa aydınlara erişilmesi güç, kendilerini vermelerini gerektiren bir ideal verdi.

İhdas edilen millî bayramlar, düzenlenen törenler, dinî tören ve bayramlarda duyulan hislerin millî günlerde de duyulmasını sağlamaya çalıştı ve bunda başarıya ulaştı.¹²

Şimdi hepimizi uzun uzun düşündüreceğine inandığımız konuya geçelim. Aynı ders kitabından alıyoruz:

Arap harflerini kullanmanın doğurduğu güçlükler¹³ milliyetçilerce düşünülürken, Sovyetler Birliğindeki Türk cumhuriyetlerinde Arap yazısı yerine Lâtin harfleri kabul edildi.

Değişikliğin amacı Sovyet Türklerini kültürel bakımdan Türkiye’den ve dinî bağları olan Araplardan ayırmak olmasına rağmen, milliyetçi kadroya Lâtin harflerinin Türkçe için çok daha uygun olacağını gösterdi.

“Harf devrimi”nin tek amacı ve hatta en önemli

¹² A.g.e., s. 83.

¹³ Yazar burada güçlüklerden söz ederken, sanıyoruz Kur’an alfabesinin okuma yazma güçlüğüne kastetmiyor. Zira alfabe değişikliğinin gerçek mahiyetini, müteakip sayfalarda anlatıyor. Buradaki güçlük, galiba, hâkim zihniyetin ülkeyi sokmak istediği mecralara eski alfabemizin engel teşkil ettiği kanaatinden kaynaklanıyor. H. Ritter, “Lâtin yazısından beş defa kısa ve harikulâde müsait olan Arap yazısı”nın okuma yazmayı kolaylaştırdığını ve bu sebeple İslâm âlimlerinin sayısız eser verdiğini belirtirken (Classicisme et Declin culturel dans l’histoire de İslâm, Paris 1957, s. 178-179), Prof. Osman Turan şu görüşü ileri sürer:

“Gerçekten İslâm harfleri şakulî, ufukî ve inkinaf olduğundan onunla bir metnin yazılması ve okunması, zaman ve emek tasarrufu sağlar; Lâtin harfleri gibi sadece ufukî ve uzun olmadığı için muhakeme mana üzerinde toplanır; Lâtin harfleriyle yazılı bir kelime incelenirken, eski yazı ile bir bakışta bir cümle okunur, hatta bir sahifenin muhtevasına nüfuz edilir... Mimaride büyük selâtin camileri ve kervansaraylar, musikide Dede Efendiler ne ise, yazı sanat eserleri ile tuğralı fermanlar da aynı ince ve yüce ruhun tecellileridir.” (Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi)

amacı, “okuma yazmanın yaygınlaşmasını kolaylaştırmak” değildir.¹⁴

Devrimin temel gayelerinden biri, yeni nesillere geçmişin kapılarını kapamak, Arap-İslâm dünyasıyla bağları koparmak ve dinin toplum üzerindeki etkisini zayıflatmaktır.

Milliyetçiler (yani devleti yönetenler), yeni bir toplum meydana getirmek istegindeydiler. Toplumun geçmişle bağları ne kadar kuvvetli olursa, toplumu değiştirmek o kadar güç olurdu. Yeni nesiller eski yazıyı öğrenmeyecekler, yeni yazıyla çıkan eserlerin muhtevasını ise milliyetçiler denetleyebileceklerdi. Türk yazısı ile Arap yazısı başka olduğundan, Araplarla kültür bağ ve ilişkileri zayıflayacak ve Türkiye Batıya yönelecekti. Din eserleri eski yazıyla yazılmış olduğundan okunmayacak, dinin toplum üzerindeki etkisi azalacaktı.¹⁵

...

“Dinin toplum üzerindeki etkisi” azaldı. Millet, Batı istikametinde 60 küsur yıl düşe kalka yürüdü veya cehren yürütüldü. Sonuç: Kültürden kaçan, kütüphanelere mezarlık gözüyle bakan, günde sadece iki buçuk-üç milyon gazete okuyan bir toplum... Şarkı küstüren, Garp tarafından da reddedilen az gelişmiş bir ülke ve boşlukta bırakılan nesillerin Batının “izm”leriyle birbirlerini vurması...

İşin en acı tarafı ise, bu tablodan mes’ul bulunanların hâlâ alkışlanıyor olması...

¹⁴ Ders kitaplarında böylesi iddialar, maalesef hâlâ mevcuttur. “Arap harfleriyle okuma yazma öğrenmek zordu.” denilmekte ve alfabe değişikliği bu basit gerekçeyle bağlanmaktadır.

¹⁵ A.g.e., s. 9.

Toplumlar bir kere şaşırtıldıktan ve bir fikrin güdü-müne sokulduktan sonra, demek ki, kolay toparlanamıyor; kurbanlar verme pahasına, alıştırıldığı yolda yürü-meyi sürdürüyor.

Tarih de aynı görüşe verilmiş bir başka kurban. Zaten hepsi öylesine iç içe ki, birbirinden ayırmak mümkün değil.

Yeniler, eskiyi “hanedan tarihi” saydığından ve yeni devlet “redd-i miras” üstüne bina edildiğinden, millete yeni bir tarih gerekiyordu. 1930’da bir “Tarih Tetkik Heyeti” kurularak işe başlandı. 1933’te ise Türk Tarih Kurumu, bu heyetin yerini aldı.

Aynı tarih kitabından olayı takip edelim:

...

Yeni bir tarih tezi ileri sürüldü. Bu teze göre medeniyetin ilk kurucuları Orta Asya’daki Türkler, Orta Asya’dan göç ederek medeniyeti dünyanın diğer bölgelerine yaymışlardı.¹⁶

Bugünkü Avrupa medeniyetinin öncüleri de Türklerdi. O hâlde Türklerin Batılılaşmak istemesi, doğmasında kendilerinin büyük payı olan bir uygarlığa tekrar dönmelerinden ibaretti. “Batılılaşmak” demek, kendilerinin de bir parçası olduğu uygarlığı yeniden benimsemek demektir.¹⁷

İkinci olarak, Anadolu’da tarih boyunca kurulan uygarlıklar incelenerek, bunların Türk uygarlıkları olduğunun gösterilmesine çalışıldı. Anadolu uygarlıkları arasında, özellikle Sümerler ve Etiler üzerinde duruldu. Sümerler ve Etilerin tercih edilmiş olması sebepsiz de-

¹⁶ Meşhur “Güneş Dil Teorisi”nin tarihe aksi.

¹⁷ Görüldüğü üzere “her yol Roma’ya,” yani Batıya çıkacak tarzda ayarlanmıştır.

ğildir. Osmanlı Devletinin kalıntılarının yıkılmak istendiği bir devrede, Osmanlı tarihi incelenemezdi. Sonra gerek Selçuklu, gerek Osmanlı tarihinin araştırılması, Türklerin İslâm'a olan yakın ilgisini de belirtmek zorundaydı. Lâikleşme döneminde İslâm'ın bir araştırma konusu edilmesi uygun düşmezdi.

Hâlbuki Sümerler ve Etiler, Anadolu'da yaşamış oldukları gibi, Selçuklu ve Osmanlıların ortaya çıkardığı sakıncalar (yani Müslümanlık) onlar için varit değildi (Çünkü onlar Müslüman değildi). Dolayısıyla onların pek de kesin olmayan Türklükleri—ki, bugün Etilerle Sümerlerin Türk olmadığı konusundaki deliller kesin—üzerinde duruldu, kurdukları uygarlıkların “Anadolu Türk uygarlığı” olduğu ve Türklerin Anadolu'da uzun bir tarihe sahip olduğu gösterilmeye çalışıldı.

Çalışmalar belirli bir gayeye hizmet etmek için yapıldığından zaman zaman bilimsellik dışına çıkmışlardır.¹⁸

“Belirli bir gaye”den muradın ne olduğunu bugün hepimiz biliyoruz. Kitleyi dininden, dilinden, kültüründen, medeniyetinden, tarihinden koparıp Batılılaştırma gayesidir bu. Hatta bu “gaye”nin tahakkuku için isyanlar tertiplenmiş, sehpa kurulumuş, arkada kandan bir iz bırakılmıştır. Ama acaba umulan elde edilmiş midir?

Eğer bir türlü belini doğrultamayan, kendi ayakları üzerinde duramayan, bir asra dünya çapında birkaç deha oturtamayan fukara, ilmî gelişmelerin dışında, kabuğuna büzülmüş bir Türkiye murat ediliyordu ise, evet,

¹⁸ A.g.e., s. 93-94.

umduklarını elde etmiş sayılabilirler.

Yok, kültürlü, dünyada sözü geçen ve ilim, fen, edebiyat, teknik sahalarında söz sahibi bir Türkiye murat ediliyordu ise, hepsinin uzağındayız. Zaten o yoldan yürüyüp parıltılı bir noktaya gelmek, geçmişî inkâr zeminine sağlam bir gelecek inşa etmek imkânsızdı. Gele gele inkârcıların gelebileceği bir noktaya gelmişiz: Hüsran noktası...

Bu noktadan geçmişî tahlile çalışırken kahırlanmamak elden gelmiyor. Ancak kahırlanıp kalmak da çare olarak gözükmüyor. Öyleyse çare nedir? Bizce ilk çare, kaybettiğimiz değerleri, kaybettiğimiz yerlerde aramaya başlamaktır.

İşte bu sebeple “tahlilî tarih”lere ve biyografilere ihtiyaç var. Böylece, elinizdeki kitabın hangi maksatla ve hangi tarz içinde kaleme alındığını da açıklamış bulunuyoruz.

Artık zaruret icabı açtığımız parantezi kapatabilir, “büyük insan” hasretimize zengin bir örnek teşkil eden Yavuz Sultan Selim’in hayatına dönebiliriz...

Tahsil Yılları

ÇOCUK RUHUNA ilmin tekâmül zırhını giydiren hocaları Molla Muhyiddin, Taşköprülü Muslihüddin Mustafa Efendi ve Molla Halimî, ona tarih, fen ve edebiyat dersleri verdiler. Bir yandan müspet ilimleri öğrenirken, öte yandan siyaset ve askerlik öğreniyor, bir dakikasını dahi boş geçirmeden derin bir susamışlık içinde kendini derslerine verip mükemmele ulaşmaya çalışıyordu.

Giriftliklerden hoşlanmaz, daima kestirme yolu tercih ederdi. Söylemek istediği her şeyi doğrudan doğruya söylerdi. Belirli bir yaşa geldiğinde, ataları gibi sakal uzatmasını isteyenlere verdiği cevap meşhurdur:

“Babam gibi sakalı ele vermek istemediğim için uzatmayacağım!”¹⁹

Şehzade Selim’e göre babası Sultan İkinci Bayezid, sakalı, Şah İsmail’in eline vermişti. “Babacığım” hitabıyla başlayan mektuplarına kanıp Anadolu’da şahın yapmak istediklerini görememesi, bunun deliliydi. Her ko-

¹⁹ Şapolyo, s. 136.

nuda eğitimini tamamlayıp mükemmele yaklaştığında tayin edildiği Trabzon Valiliği boyunca şah oğlunu gözleyecek, aktif politikası karşısında babasının pasifliğine kahırlanarak sık sık kükreyecekti:

“Şah oğlu, lâyığını bulmalı!”

Trabzon’dan babasına mektuplar yazarak bu konuları konuşmak üzere randevu isteyecek, “Pederimle görüşüp ahval-i devleti şifahen arz etmek mukteza-yı maslahattır.”²⁰ diyecek, ancak her seferinde reddedilecekti. Çünkü padişahın ve sadrazamı Hadım Ali Paşanın maksadı, Amasya Sancakbeyi Şehzade Ahmed’i tahta oturtmaktı. Bu bakımdan Selim’in fazla parlamasını istemiyorlar, bunun için de mümkün mertebe payitahtın uzağında tutmaya çalışıyorlardı.

Şehzade Ahmed, babasının “sevgili oğlu”ydu. Geleneklere pek de uymadığı hâlde “veliaht” ilân edilmek istenmiş, ama Selim bunu önlemişti. Selim’in oğlu (istikbalin Kanunî Sultan Süleyman’ı) 14 yaşına gelip Bolu sancağına tayin edildiğinde Şehzade Ahmed itiraz etmiş, “Bu oğlan benim yolum üzerinde n’eyler?” diyerek padişahın tasarrufuna karışmıştı. Maksadı açıktı:

Babasının ölmesi hâlinde diğer şehzadelerden önce İstanbul’a ulaşip tahta geçmek... Ve yeğeni Süleyman’ı, “yol üzerinde bir engel” olarak görüyordu. Bunun üzerine padişah iradesini değiştirmiş, küçük şehzadeyi Kırım’da Kefe Sancakbeyliğine göndermişti. Tabii bu da Şehzade Selim’in yüreğine taş gibi oturmuştu.

²⁰ Samiha Ayverdi, s. 323.

Acıların örgüsü

ŞEHZADELER ARASINDA, tarihimizin acı sayfalarından birini teşkil eden rekabet gün geçtikçe hızlanıyordu. Sultan İkinci Bayezid'in hayatta kalan dört oğlundan (Ahmed, Korkud, Şehenşah ve Selim) bir rivayete göre en büyüğü olan Hamid Valisi Şehzade Korkud,²¹ padişah babasından Manisa'ya tayinini istedi. Vaktiyle Manisa Valiliğinde bulunmasını sebep gösterek her ihtimale karşı saltanat merkezine, İstanbul'a yakın olma arzusunu gizlemeye çalıştı; ancak bu arzu, anlaşılmayacak gibi değildi. Zira bütün şehzadeler tahta yakın olmak istiyorlardı.

Talebi reddedildi. Zaten reddedileceğini bildiği için, talebinin cevabı gelmeden bir ordu hazırlamış ve cebrî yürüyüşle kısa sürede Antalya'ya gelmişti. "Bana saltanat gerekmez." diyor, niyetinin hacetmek olduğunu ileri sürüyordu; ama padişaha gönderilen raporlar bunu doğrulamıyordu. Raporlara göre Şehzade Korkud, Mı-

²¹ Şehzade Korkud iyi bir şair, musikişinas ve devrinin sayılı âlimlerindendi. Barbaros kardeşlerle ilk münasebetleri de o kurmuştur.

sır'a giderek yardım toplayıp dönecek ve hakkı olmayanı almak için babasıyla, kardeşleriyle amansız bir mücadeleye girecekti.

Nitekim Şehzade Korkud, Antalya'dan 50'ye yakın adamı ve 80 civarında hizmetkârıyla bir gemiye binip İskenderiye'ye doğru yelken açmıştı (1509). Ve 29 Mayıs Salı günü, parlak bir törenle Kahire'ye girmişti.

Korkud'un ordu toplayıp dönme ihtimali, her gelişmeyi dikkatle takip eden Şehzade Selim'i harekete geçirdi. O da tahta yakın olmak maksadıyla babasından, Rumeli taraflarına naklini istedi. Kabul edilmeyince de, oğlunu ziyaret bahanesiyle Kefe'ye gitti.

Kırım Hanı Mengli Giray, Selim'in kayınpederiydi. Şah İsmail tehlikesi karşısında padişahın takındığı ilgisizce tavırlar onu da üzüyordu. Devletin bütünlüğü tehlikedeydi. Tez elden bir çare bulmak ve şah tehlikesini bertaraf etmek lâzımdı. Bunu da yapsa yapsa Selim yapabiliirdi. Çünkü Selim'in cevvaliyeti, ataklığı, cesareti, diğer şehzadelerde yoktu. On binden fazla asker vermeyi vaat etti. Ancak sadece bin asker almakla yetindi. Silâhlı bir mücadele düşünmüyor, sadece babasını kendisiyle görüşmeye ikna etmeye çalışıyordu.

Kırım'da görüşmeler sürerken, bir haber beyinlere bomba gibi düştü:

“Şehzade Korkud, Manisa üzerine yürüyor!”

Gerçekten de Korkud, Mısır'da umduğunu bulmuş, alabildiği kadar yardım alıp sancağına döndükten hemen sonra Manisa üzerine yürümüş ve şehri ilk vuruşta almıştı. Hemen ardından da Şah Kulu isyanı patladı. Teke Alevîleri toplanıp “Karabıyıkoglu Hasan” isimli Safevî halifesini “Şah Kulu” unvanıyla reis seçmişler ve isyan etmişlerdi (9 Nisan 1511).

Şah Kulu, Anadolu Beylerbeyliği merkezi olan Kü-

tahya'ya saldırdı. Karagöz Paşa komutasındaki hükümet kuvvetlerini yenerek işkenceyle öldürttü. Devletin birliği ve bütünlüğü iyice sarsılmıştı. Hadiseler, Şehzade Selim'i haklı çıkarmıştı. Daha fazla Kırım'da kalamazdı. Oğlundan bir miktar asker alarak yelken açtı. Rumeli sahillerine çıktı ve Edirne'ye girdi. Hâlâ saltanat talebi yoktu. Babasını görmek ve "ahval-i devleti şifahen arz etmek" istediğini ısrarla söylüyor, "Maksadımız, 20 küsur senedir hasret kaldığımız mübarek yüzünü görüp elini öpmekten ve ahval-i devleti arz etmekten ibarettir." diyordu.

Padişah da oğlunu görmeye hasretti. Ancak ekseriyetle yumuşak başlı, her bakımdan babasını andıran Şehzade Ahmed'in padişahlığına yatkın bulunduğu için, vezirler bu görüşmeyi engellemeye çalışıyorlardı:

"Hünkârım, yüreğimizin yumuşaklığına kapılmaya-süz; şehzadeniz el öpmeye değil, el öptürmeye gelmiştir! Ocak kulları [yeniçeriler] dahi onu ister. Asitaneye girmesine ruhsat verilirse, korkarız bir emrivaki ede!"

Yani kendisini isteyen yeniçerileri arkasına takıp cebren tahta oturabilirdi. Böyle düşünüyorlardı. Belki de haklıydılar. Gerçekten ordu hemen hemen bütünüyle Selim'i istiyordu. Cesaretine hayrandılar.

Hele Erzincan taraflarında faaliyette bulunan Şah İsmail'i püskürtmesinden sonra yeniçerilerin hayranlığı bir kat daha artmış, Gürcüler üzerine yaptığı sefer dillerine destan olmuştu. Selim'in ataklığı ve cesareti, sert karakterli askerlerin ne kadar hoşuna gidiyorsa, vezirlerle o kadar ters geliyordu. Padişah'tan izin almadan giriştiği faaliyetleri "birer isyan hareketi" biçiminde görüyor ve padişaha, Şehzade Selim'in "serkeşane vaziyet aldığı" yolunda telkinlerde bulunuyorlardı.

Nihayet Edirne'ye girmesi ve ısrarla babasını görmek

istemesi, bu tehlikeyi kesinlikle bertaraf fırsatını uzun zamandan beri gözleyenlerin eline büyük bir koz verdi.

“Tehlike küçükken bertaraf edilmezse büyür, büyüyünce de bertaraf etmek zorlaşır, hatta imkânsızlaşır; binaenaleyh derhal Şehzade Selim’in üzerine varılmalı, serkeşliğinin hesabı sorulmalıdır!” diyerek padişahı oğluna karşı çıkmaya zorladılar.

Şimdi tarihin bu hicran sayfasını çevirelim...

Hicran Sayfası

Şehzadenin huzuruna mukaddema varub devletlü padişah selâm ittiler ve hatırınızı sordular deyu arz ittikte sakit oldular ve devletlü padişah benüm rızamda olmak saadet-i dâreyn deyü arz olundukta şöyle cevap verdi ki: "Ben anların rızasında olmadığım bir nice defa vaki olmuşdur ve ben terk-i rıza ittüğüm şimdi mi bildüler? Günah-ı sagire had ısrar ile kebiereye yetişür ve günah-ı kebiere had ısrar ile neye yetişdüğü malûm değildir; ve rızalarında olmadığın ya bedbahtlığından veya devletümden ola." didi ve "Rızalarından garaz Trabzon'a varmak ise kabul eylemezsin! Beni şöyle sanmasunlar ki Korkud emrem gibi bir yire varup yine rücu eylemek ihtimali ola; ben bu hususta baş vermeğe razı olub fikrimden dönmek ihtimali yoktur." didi.

Nureddin Sarıgürz

DÖRT KARDEŞTEN Şehenşah bir süre önce öldüğü için, padişahlık iddiasında bulunan üç kardeşin durumlarına kısaca bir daha bakalım.

Verilmeyen Manisa'yı zorla alan Korkud, tahta yak-

laşmıştır. Ahmed, Amasya’da bulunması gerekirken bahaneler uydurup İstanbul civarında dolaşmaktadır. Ahmed’in oğlu ise Bolu Sancakbeyi görevindedir ve babasına her hâlükârda İstanbul yolunu açmakla görevlidir.

Siyaset adamlarının tercihi Ahmed, ulemanın tercihi Korkud, yeniçerilerin tercihi ise Selim’dir.

“Padişahın tahttan çekileceği, yerini büyük oğlu Ahmed’e bırakacağı” söylentileri yayılmıştır. Öte yandan Şah Kulu isyanı büyümektedir. Tedbir almada gecikilmiş, bu da isyanı büyüttüştür. Neden sonra Veziriazam Ali Paşa, yanına Şehzade Ahmed’i de alarak isyanı bastırmaya gitmiştir, ama gecikmenin faturasını canıyla ödeyerek, ilk çarpışmada şehit düşmüştür. Komutayı ele alan Şehzade Ahmed ise düşmanı takip etmek yerine, ihtimal, saltanat meydanını kardeşlerine bırakmamak için alelâcele Amasya’ya dönmüştür. Bu da yeniçerileri çok kızdırmış, davranışı korkusuna verilerek protesto edilmiştir.

“Şehzadenin babası tarafından padişahlıkla müjdelendiği, bu yüzden dönmekte acele davrandığı” yolunda rivayetler vardır. Hatta saltanatını ilân ile biat istediği, ancak “Padişahımız hayattadır.” diyen yeniçerilerin buna yanaşmadığı söylenir. Şehzade, bu tavırla, yeniçeriler nazarında büyük prestij kaybetmiştir. Yavuz’u isteyenlerin sayısı artmıştır. Esasen yeniçeriler, artık eski askerlerin ağzında kalan zafer menkıbelerini dinlemekten bıkmış, bizatihi sefere çıkıp zafer kazanma hasretiyle yürekleri tutuşmaya başlamıştır. Bunu gerçekleştirmek bu hasreti dindirebilecek tek namzet ise, Selim’dir.

Selim de zaten buna güvenmektedir.

Edirne’den kalkmış, yine “baba eli öpme, hayır duasını alma ve ahval-i devleti şifahen arz etme” isteğini

tekrarlayarak İstanbul'a yürümüştü. Çorlu civarındaki Uğraş Deresi mevkiinde dinlenirken, Nureddin Sarıgürz isimli âlimin, babasından haberlerle geldiğini bildirdiler.

"Huzura buyursun."

Nureddin Hoca girdi. Şehzade, babasının elçisini ayakta karşıladı. Kaşları her zamanki gibi çatık, gözleri bulutlu idi. Hocanın tam gözlerinin içine bakıyor, sanki o yoldan beynine girip bütün düşündüklerini okumaya çalışıyordu. Şerbetler içildikten sonra hoca, padişahın tekliflerini açıkladı:

"Rumeli'den sancak istemeniz, törelerimize aykırı bulunmuştur. Bundan evvel hiçbir şehzadeye Rumeli'de sancak verilmemiştir. Bu talebinizden vazgeçerseniz, padişah pederiniz, Anadolu'da istediğiniz herhangi bir sancağı vermeye razıdır."

Selim'in bakışlarındaki bulutlar dağıldı; sert çelik bakışlarıyla hocaya baktı:

"Nicedir arzu izhar eyleriz, amma şimdi hatırlanırız. Oğlumuz Süleyman, Bolu Sancakbeyliğine tayin olduğu hâlde biraderimiz Ahmed'in itirazıyla Kefe'ye sürülür, sesimiz çıkmaz. Şah İsmail, akrabamız Dulka-diroğluna saldırma bahanesiyle topraklarımızı çiğner, ehl-i İslâm içre fesat sokar, tedibe gittik deyü muaheze olunuruz, sesimiz çıkmaz.

"Karındaşımız Korkud, Manisa sancağına cebren kurulduktan sonra babamıza gönderdiği bir mektupla gendini affettirir, sesimiz çıkmaz.

"Şah Kulu nam 'Şeytan Kulu' asi olur, koca veziriazam şehit düştükte serdarlığa geçip düşmanı takip ve tedip etmesi gereken karındaşımız Şehzade Ahmed, olmaya tahta ulaşamazam korkusuyla cenk meydanını terk ile sancağına çekilir de iki lâfla olsun muaheze edil-

mez, yine sesimiz çıkmaz. Velâkin Rumeli’de bir sancak istedik diye kıyametler kopar! Biz bu işin encamın hayır görmeziz. Maksudımız babamızın mübarek yüzün görmek ve halleşmektir. Maksudımıza vasıl olmadan geri gitmeziz!”

Selim kararlıydı. Kararı hem yüreğinde, hem sesindeydi. Yine de Nureddin Hoca, onu kararından döndürmek için çalıştı. Sonunda başaramayacağını anlayıp İstanbul’un yolunu tuttu. İçinde bir alev in yalımı doluyor, bir yandan “Ah, bu günleri de mi görecektim!” diye eseflenirken, öte yandan “Padişah dediğin niyet tutup niyetinde sebat etmeli; Selim’de bu haslet görünür, umulur ki saltanat ona nasip ola.” diye düşünüyordu. Selim’in söylediklerini bir hayli yumuşatıp padişaha nakledecekti; ama yumuşatılmışı bile demir leblebi olduğundan bazı paşalar üst üste yutkunmak zorunda kalacak, padişahı oğlunun üzerine gitmeye zorlayacaklardı:

“‘El öpmeye gelirim.’ der; lâkin el öpmeye orduyla mı gelinir? Maksudı bellidir. Gayri istediği, tahttır. Üzerine varmakta gecikilirse devlet fesada boğulabilir. Tez davranıla!”

Önce Şehzade Selim’in üzerine Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa gönderildi; ama ya kahraman şehzadeyle savaşmaya çekindiğinden yahut kardeşin kardeşi kırmasına gönlü elvermediğinden, paşa, Edirne’ye çekildi. Oğlunun üzerine bizzat padişah yürüyecekti. Hicran sayfası açılıyordu.

Yine Hicran

ALTMİŞ YAŞI hayli zaman önce arkada bırakmış bulunan Sultan İkinci Bayezid'in ata binecek hâli kalmadığından, pencerelerindeki perdeler sıkı sıkıya kapatılmış bir araba içinde Uğraş Deresine geldi. Perdeleri aralayıp oğlundan tarafa baktı.

"Oğlum," diye âdeta inledi, "benimle cenkleşmek üzere gelmiş!"

Baba yüreği dağlanıyor, hicran ruhunu sıkıyordu. Bir zamanlar kardeşi Cem Sultan'ın üzerine giderken de yüreği böyle dağlanmış, hicran aynen böyle ruhunu sıkıyordu. Yalnızdı. Dünyanın en kudretli hükümdarlarından biri olmasına rağmen, bütün acılığıyla yalnızlığını yaşıyor, hicranını hiç kimseyle paylaşamıyordu.

1511 yılının 3 Ağustos Pazar sabahı güneş, bulutları yıldızlayarak doğdu. Uğraş Deresi hafif bir sis perdesiyle örtülmüştü. Sanki baba oğul savaşını semanın gözünden saklamak istiyordu.

Etrafta çıt yoktu. Ürkütücü sessizlik, sisten daha kalın, daha boğucu perdesini dere içine yaymıştı. Selim, gözü gibi sevdiği "Karabulut" isimli atının üstünde dur-

gun ve mahzundu. Bakışlarındaki şimşeklenmeler çözülmüş, dere içine çöken sise benzer bir sis kümesiyle gözleri hüzünlenmişti. Bekliyordu. Belki son anda bir gelişme olur, iki tarafın da asla arzu etmediği savaşa gerek kalmazdı.

Padişah, hâlâ perdeleri kapalı arabanın içine uzanmış, geçmişe dalmıştı. Daha doğrusu, karanlık gelecekten kurtulmak için aydınlık geçmişe sığınmıştı. Gözlerinin önünde küçük şehzadesi Selim vardı. Henüz beş-altı yaşlarındaydı. Amasya Sarayının gülleri arasına diktiği hedefe ok atıyordu.

“Bu iş için küçük değil misin? Büyümeyi beklesene Selim.”

“Herkesten fazla şey öğrenmek isteyenler, işe küçükken başlamak zorundadırlar babacığım. Yoksa ömürleri yetmeyebilir!”

“Bunları sana kim öğretiyor?”

“Hocam Muhyiddin Efendi ile validem Gülbahar Hatun.”

Hayallerine yabancı bir ses düşüp dağıtana kadar oyalandı. Sonra sese döndü. Karşısında Mustafa Paşayı bulunca sordu:

“Hacet nedir?”

“Hünkârım, asker mızımızlanır. ‘Bu cengin şer’i şerifte yeri yoktur. Padişahımız bizzat emir verir, dünya ve ahiret mes’uliyetini üzerine alırsa cenk eyeriz. Yoğusam geri döneriz.’ diyorlar...”

Padişahın yüzü besbeter sarardı.

“Emri sen ver. Vekilimsim.”

“Dinlemezler şevketlüm; ‘Ya padişah emretmeli yahut müftinin fetvası gösterilmeli.’ diye direktmekteler. Ne dedimse dinletemedim!”

“İlle oğlumuzla cenge tutuşmanız mı lâzım paşa,

başka çaresi yok mu bu işin?”

“Olmadığı bellidir şevketlü hünkârım. Yoksa böyle olmasını biz ister miydik? Şimdi vazgeçmenin neticesi vahimdir. Yeniçeri kullar cesarete âşıktır. Oğlunuz Selim’in tarafına geçerler. İşte o vakit...”

Gerisini duymak bile istemiyordu. Doğrulamaya çalıştı. Başaramayınca, yardım istedi:

“Koluma gir lala; verelim hücum emrini. Mevlâ günahlarımızı affetsin!”

Kapıda padişah belirince asker temennaya durdu. Her şeye rağmen padişahlarını çok seviyor ve sayıyorlardı. O, devlet otoritesinin sembolüydü, zaferin alâmetiydi; kim olursa olsun, kişiliğine bakmadan padişahı dinlemeye alışıktilar. Ve padişah konuştu:

“Beni sevüp yolumda sadık olan cenk itsün!”

Bizzat padişahından emir alan Osmanlı ordusu, bütün duygularından soyundu ve ruhuna savaş zırhı giydirip şimşek gibi ileri atıldı. Öyle bir fırlayış fırladı ki, Selim, ancak altındaki atın sür’ati sayesinde canını kurtarıp, daha önce Burgaz Körfezinin kuzeyinde hazırlanmış olduğu gemilerle oğlunun sancağına, Kefe’ye gitti. Tarihin bir hicran sayfası da böylece kapandı.

Talih İmtihanı

ŞEHZADE SELİM, Uğraş Deresindeki ilk talih imtihanını kaybetmişti, ama azminden hiçbir kayıp yoktu. Daha bilenmiş olarak hazırlanıyor, etrafındakilere şöyle diyordu:

“Bir azabın kılıcından kurtulduk, fakat bakalım bundan sonra bizim kılıcımızdan kim kurtulabilir?”²²

Padişah bezgindi. Dünya nimetlerini, en başta padişahlık olmak üzere terk edip uzlete çekilmek, son demlerinde bir derviş hayatı yaşamak istiyordu. Ama oğullarından hangisini tercih etmesi gerektiğine hâlâ kesin karar verememişti. Vakıa, bazı vezirlerin arzusuna uyup Şehzade Ahmed’i veliaht ilân etmişti, ancak içi rahat değildi. İsabetli karar verdiğine hâlâ inanamıyor, tereddütlerle boğuşuyordu.

Topladığı divana bu konuyu götürünce, vezirlerin çoğu, konunun daha önce görüşülüp karara bağlandığını belirttiler ve tercihlerinin Şehzade Ahmed olduğunu bir kere daha ifade ettiler. Yalnız, Şah Kulu’yla sava-

²² Namık Kemal, Evrak-ı Perişan, s. 200.

şirken şehit düşen Veziriazam Ali Paşanın yerini alan Hersezkade Ahmed Paşa, değişik düşünüyordu:

“Saltanattan çekilmeyiniz hünkârım. Böyle bir demde vürut bulacak saltanat değişikliği kargaşa getirir, doğabilecek kargaşa ise düşmanlarımızın ekmeğine yağ sürer. Bir müddet daha kalınız; görelim Mevlâ n’eyler...”

Ve Şehzade Ahmed’in onun vasıtasıyla babasına gönderdiği mektubu okudu. Şöyle diyordu:

“Karındaşım Selim Şah Bey tarik-i isyan üzere Rumeli’de asker çekip Hudavendigâr’ın üzerine geldiği sebepten hilâf-ı âdet Semendire ve Vidin ve Niğbolu sancaklarıyla bazı maadin ve harac ve sair haslarıyla beş ke-re yüz bin akçe verilmiş olduğu, hâlbuki zahiren üç sancak ise de amma manen Rumeli’nin külliyyen verilmesi demek olup hemen umur-i saltanattan bir hutbe ve bir de sikke kaldığı [padişah sayılması için sadece hutbede adının okunması ve adına para basılması eksik kaldığı] ve hâlbuki benim babamın rızasından başka bir şey gözetmediğim, pederimi asla incitmediğim ve bu suretle itaat üzere bulunduğum kaziyyenin ber-aks olduğun, babamın sağlığında saltanata tamah bulunmadığım, fakat asi biraderimin üzerine gitmekliğime müsaade olunması malûm ve mukteza-yı hâldir.

“Muhibbiniz (kendisi) Yenişehir civarında olup benim aksa muradım, varup hayır duaların almaktır. Bu miktar yakın yere gelmişken talebim reddolunup halk içre hacil oldum. Muradımın husulü için gayret idünüz. Selim her zaman muhalefet üzre olup bu muhlisiniz (kendisi) 30 yıl daima itaat ve inkiyat üzere olduğunun aradaki farkı nedir?

“İmdi muradımın husulüne himmet idiniz.”²³

Padişah dikkatle dinledi, dinledi... Dinlerken düşündü. Vezirlerin ekseriyeti Şehzade Ahmed’i tercih ediyorlardı. Korkud’u isteyen hemen hemen hiç yoktu. Asker ekseriyeti ise tercihini çoktan Selim’den yana yapmıştı. Karar kendisine kalıyordu. Selim’i mi tercih etseydi? O durumda kılıca boyun eğmiş olacaktı. Ahmed’i tercih etse, sonu belirsiz bir kavga uzayıp gidecekti. Zira Selim’in böyle bir tercihi tanımayacağı ve kararı kılıcıyla kaldırmaya kalkışacağı muhakkaktı. Üstelik sağlığında kimseye tahtı bırakmayacağına dair bir söz de vermişti. Vicdanı bu sözünü tutması gerektiğini fısıldıyor, fakat vezirler aksini söylüyorlardı.

“Feratat mukarrer ise Ahmed Han lehine feratet ediniz. Ondan ziyade padişahlığa elyak yoktur.”

Elini sakalından çekti. Vezirlerini, paşalarını tek tek süzdü. Selim’i seçse, direnecekleri muhakkaktı. Hayatı boyunca yaşadığı yalnızlığı ömrünün son demlerinde ve en şiddetli, soluk soluğa yaşamak zorunda kalacaktı. Zaten ne kadar ömrü kalmıştı ki?... Hastaydı. Yaşlıydı... Sadrazam Ali Paşanın şahadeti ve Şehzade Şehenşah’ın vefatı, felâket karabasanı gibi ihtiyarlığının üzerine çökmüş, Selim’in kılıcı buna tuz biber ekmişti. Bir an önce kararını vermeli, bu ağır yükten kurtulmalıydı.

“Hükme bilâkayduşart itaat olunacak mı?” diye sordu.

Sanki soruyu, karşısındaki insanlara değil de sağır duvarlara sormuştu. Hiç cevap yoktu. Kimseden ses soluk çıkmamıştı. Hayretle başını kaldırarak, tekrar donuk yüzlere baktı. Bir otorite boşluğunun derin acısını

²³ Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, 2: 241’de Topkapı Sarayı Arşivi, 3062 numaralı zarf ve 6034 no’lu belgeden naklen.

duydu. Vezirlerine bile hükmü geçmiyordu demek... Padişah fermanına kayıtsız şartsız itaat edecekleri yolunda hiçbir taahhütte bulunmuyorlardı. Daha önceleri böyle bir şey mümkün müydü? Böyle bir suali, sessizliğin itirazında geçştirebilirler miydi? Bu hâle nasıl gelmişti? Sebep yaşlılığı mıydı, yoksa yumuşaklığı mı?

Belki ikisinin de payı vardı. Ancak olan olmuştu bir kere. Dönüşü olmayan yola girilmişti. Bu durumda padişahlıktan çekilmek lâzımdı. Otorite boşluğu bir an önce dolmalıydı. Uzun süre kararsız kalmak demek, zaafılarını devletin her kademesine bulaştırmak demektir. Öyle bir vaziyet meydana gelmişti ki, en kötü karar bile bu kararsızlığından iyi görünüyordu.

Henüz duyulur bir sesle ve âdeta inlercesine konuştu:

“Muaccelen Ahmed Hanı getirün ve benim fermanımı yerine yetirün; mülkü sahibine virem, tahtı varisine teslim kılam...”²⁴

Böylece Şehzade Ahmed’in hükümdarlığı kesinleşiyor, derhal bir mektup yazılıp, İstanbul’a tahta davet ediliyordu.

Hersekzade Ahmed Paşanın itirazları desteksiz kalmıştı. Daha önce Şehzade Selim’e verdiği taahhütleri padişaha hatırlatmış, “Ocaklılar Selim Hana meyyaldir, karar duyulursa kargaşa çıkmasından korkulur! İmdi bir zaman Ahmed Hanı Karaman’da bekletelim, ocaklıyı Ahmed Hana çekelim. Badehu gelsin, tahtına otursun.” şeklinde makul teklifler ileri sürmüş, ancak dinletememişti. Vezirler, veziriazamın “vakit kazanmak için böyle bir teklif ileri sürdüğü” görüşünde birleşmişlerdi. Bu zaman içinde Şehzade Selim hazırlanacak ve cebren

²⁴ Âli Tarihi, 1: Elyazma, 208.

tahtı almaya gelecekti. Hayır. Buna izin veremezlerdi. Beklemek ziyandı. Ahmed derhal İstanbul'a gelmeli ve usulü dairesinde tahta çıkmalıydı.

Hersekzade'nin yapabileceği bir şey kalmamıştı.

“Ahmed Han’ı İstemezük!”

DİVAN VEZİRLERİNİN hesaba katmadığı bir güç vardı: Yeniçeriler... Ve hemen hepsi, Şehzade Selim’i canı gibi sever, ondan gayrisini padişah olarak düşünemezlerdi. Bunda elbette Selim’in cesareti, şecaa-ti, ataklığı ve ocağa yakınlığı kadar, yıllardır asker içinde adamları vasıtasıyla yürüttüğü propaganda çalışmalarının payı da vardı. Orduya rağmen bir hareketin başarı şansı olmadığını henüz küçük yaşlarda kavramış, devletin yapısından kaynaklanan durumu lehine çevirmek hususunda büyük gayret ve emek sarf etmişti.

Şehzade Ahmed’in Maltepe’ye geldiği ve İstanbul’a geçmek üzere padişah’tan izinname istediği duyulur duyulmaz, kazan kalktı. “Ahmed Hanı istemezüük!” cıgı-lıkları, Hasbahçe’yi dolanıp kalın duvarları aşarak sara-ya ulaştı. Yeniçeriler, Şehzade Ahmed’i seçmesi husu-sunda padişaha telkinde bulunan vezirlerin azlini isti-yorlardı.

Çaresiz kalan padişah, başta sadrazam olmak üzere, istenen vezirleri azlettiğini bildirdi. Hersekzade’nin ye-rine veziriazam yapılan Koca Mustafa Paşa, askeri yatış-

tırıcı konuşmalar yaptıysa da kimseyi tatmin edemedi. Ok yaydan çıkmıştı. Artık yeniçeriler, “Şehzade Ahmed’i istemezüzük!” çığlıkları atmakla kalmıyor, kimi istediklerini de açıkça söylüyorlardı.

“Şehzade Selim’i isterüzük! Bize Selim gibi cevval bir padişah gerektür!”

Ayaklanma haberi Maltepe’deki Şehzade Ahmed’e ulaşınca, ümit goncasının açmak üzereyken solduğunu anladı. Üzerine gelinmesinden endişelenerek geri çekildi. Çok öfkeliydi. Tahta bu derece yaklaşmışken dönmeyi içine sindiremiyor, ne pahasına olursa olsun kendisini İstanbul’a çağrılmaları gerektiğini düşünüyor, başta babası olmak üzere herkesi suçluyordu.

“Dersaadetteki korkaklardan bize hayır yoktur. Evvelâ Anadolu’ya hâkim olup taht şehrine sonra yürüyeceğiz.” diyordu.

Önce Gebze taraflarına çekildi. Oradan Konya üzerine yürüdü.

Konya, bir süre önce Şehzade Şehenşah’ın oğlu Şehzade Mehmed’in vilâyetiydi. Amcası tarafından hatırı sayılır bir kuvvetle kuşatılınca, hayatına dokunulmama şartıyla teslim oldu. Bu suretle Şehzade Ahmed, hükümdarlığını ilân etti. Adını hutbelerde okuttu ve memurlar tayin etmeye başladı. Hatta acıdır, ama babasının nasihat için gönderdiği elçiyi bile öldürttü...

Artık onu savunan vezirlerin de yapabileceği bir şey kalmamıştı. Bir asiye tahta çıkarmak için çalışamazlardı. Ama hâlâ Şehzade Selim’i de istemiyorlardı. Geriye kala kala Şehzade Korkud kalıyordu. Gizlice İstanbul’a davet etmişler, tebdil-i kıyafetle yeniçeri ocağına sığınmasını yazmışlardı.

Tavsiyeye uyan Korkud, söyleneni yaptı. Yeniçeri ocağına sığındı. Oradan saltanata bir yol bulmayı dene-

yecekti. Ama yeniçeriler, kendilerine sığınan padişah oğluna gereken hürmeti göstermekle birlikte gönüllerinde yatan aslanı istemekten vazgeçemediler. Hâlâ “Selim’i isterüüük!” çığlıklarıyla İstanbul inim inim inliyor, sonunda padişah ve devlet ileri gelenleri, Şehzade Selim’i, istemeye istemeye İstanbul’a çağırarak zorunda kalıyorlardı.

Şehzade Selim çoktan hazırды. Derhal harekete geçip İstanbul’a geldi. Coşkun bir merasimle karşılandı. Yeni-bahçe’de otağını kurup görüşmelerine başladı. Padişah olması hâlinde sadece yorgunluk, çile ve sıkıntı vaat ediyor, kınlarında paslanan kılıçların çekileceğini ve “ittihad-ı İslâm” temin olununcaya kadar bir daha kılıcın kınlara girmeyeceğini söylüyordu:

“Ben padişah olursam, Arabistan’ı Çerkeslerden, Acem ülkesini Şiadan temizleyeceğim. Hatta mülk-i İslâm’ı bir bayrak altında toplamak için Hind ve Turan’a gideceğim. Şark ve Garpta ‘îlâ-yı kelimetullah’ uğruna cenk edeceğim.”²⁵

Ve şöyle ekliyordu:

“Zalimlere, bozgunculara, evlâdım bile olsa merhamet itmem. Zamanımda rahata varmak ve ahaliye tasallut etmek mümkün olmaz. İşte benim hâlim ahvalim budur. Biraderim Ahmed ise rahatı sever, yumuşak huyludur. Seferden korkmaz ve haddi tecavüz etmek istemezseniz bana biat edünüz; yok eğer rahat arıyorsanız, biraderimi seçünüz. Ki devr-i saltanatında o ve siz zevküsefayla ömür tüketesüz.”

Hayır. Yeniçeriler zevküsefa değil, zafer istiyorlardı. Rahata değil, maşakkate ve meşakkatin getireceği zaferlere muhtaçtı. Selim’in sözleri, yüreklerindeki ateşi

²⁵ Namık Kemal, Evrak-ı Perişan, s. 208.

körüklemiş, mert yüreklere sefer aşkı düşmüştü:

“Seni isterüz, billâhi senden gayrisini istemezüz!”

“Şu hâlde pederimizi ziyaret vaktidir. Nicedür müş-tak olduğumuz mübarek yüzün görüp elini pus ide-lüm.”

Milâdî takvim 24 Nisan 1512 tarihini gösteriyordu (7 Safer 918). Osmanlıların bahtı sarayın kapısında atın-dan inmiş, babasına hürmeten bir hayli yaya yürüyerek divana girmişti. Dışarda yeniçerinin “Padişahımız mü-barek ola!” çığlıkları yükselirken, Selim ağır ağır baba-sına yaklaştı. İhtiyar padişahın gözleri oğlunda, oğlu-nun gözleri yerdeydi. Yaptığı işten sıkılıyor gibiydi. Önüne diz çöküp elini üç kere öptü. Yaşlı aslan daya-namayarak kalktı. Oğlunu omuzlarından kavrayarak kaldırdı ve yıllar sonra tekrar bağrına bastı. İkisinin de gözlerinde nem vardı. Ağlıyorlardı...

Padişah ağır ağır konuştu:

“Oğlum Sultan Selim Hanı, yerime naspeyledüm. Al-lah mübarek eyleye!”

Sultan İkinci Bayezid 30 sene, 11 ay, 4 gün oturduğu tahtı, böylece oğluna devretti. Osmanlı tarihinde bir de-vir kapanmış, yeni bir devir açılmıştı. Dünya tarihinin “Cihangir” olarak selâmladığı Sultan Selim, atalarının tahtına çıkmıştı.

Yavuz, Artık Padişah

*Badehu Sultan Selim saraya gelüb tahta cülûs eyledi
ve Sultan Bayezid, Dimetoka'ya varmadan esna-yı
rahda şahadetle ahirete teşrif etti.
Tenkihü't-Tevarih*

SULTAN SELİM ateşten gömleği giymiş, yanarken yakmaya hazırlanmıştı. Ağabeyi Şehzade Ahmed, isyan hâlindeydi. Kendi kendini “Anadolu Padişahı” ilân etmişti. Şimdilik en yakın tehlike durumundaydı ve hemen bertaraf edilmeliydi.

Şehzade Korkud ise İstanbul’da bulunuyordu. Yavuz Padişah istese, Korkud’un hayatına son verebilir, daha sonra olacakların önünü kesebilirdi. Bu konuda bazı tavsiyeler de yapılıyor, “Her şehzadenin gönlünde saltanat aslanı yatar, yüreğinde padişahlık ateşi yanar; fırsat elde iken Korkud’un gönlündeki aslanı öldür, yüreğindeki ateşi söndür!” deniyordu. Üstelik Şehzade Ahmed’in isyanı gibi, karşısında kötü bir örnek de bu-

lunuyordu. Fakat o böyle bir cinayete tevessül etmek-tense, muhtemel gelişmeleri beklemeyi tercih etti. Kar-deşi Korkud'a, Manisa sancağına dönmesini, ilimle ede-biyatla meşgul olmasını söyledi.

"Mülkün perişanlığına sebebiyet vermez, saltanat da-vasın gütmezsen, hayatından ve evlâd ü iyalinin haya-tından emin olub devr-i saltanatımızda huzur içinde ya-şarsın. Yok, iğvalara kapılıb padişahlık derdine düşer-sen, kahrımızdan kurtulamazsın. Mülkün perişanlığına öz oğlumuz sebebiyet verse dahi acımaz!"

Şehzade Korkud, Yavuz Padişah'a teminat verdi:

"Benim vicdanımda mülk ve devlete cidden rağbet yoktur; muradım, bir köşede huzur edüp devam-ı dev-letiniz duasına muvazabettir."²⁶

Yani, "Padişahlık değil, köşemde huzur istiyorum; saltanatının devamına duacıyım." dedi. Bu taahhüt üze-rine şehzadeye armağanlar verilip Manisa sancağına uğurlandı.

Yazık ki köşesinde uzun süre oturmayacak, insanî zaafırlarla birleşen birtakım teşvik ve tahriklerle taht ara-yışına çıkacak, ama bahtı yaver gitmeyecektir.

Öte yandan Şehzade Ahmed, kader yolculuğunu baş-latmıştır bile: Cebren Konya'yı almış, oğlunu Bursa üze-rine salmış, "Sultan-ı Rum" unvanıyla kendini padişah ilân etmiştir.

Artık Yavuz'un önünde iki yol vardır: Ya kendisi İs-tanbul ile Rumeli'de hüküm sürmeyi kabullenip, karde-şi Ahmed'in Anadolu hükümdarlığını tanıyacak—ki o takdirde devlet önce iki parçaya, arkasından şehzade adedince küçük lokmalara bölünecek ve sonuç olarak düşmanlarına yem olacaktır—veya devletin bütünlüğü-

²⁶ Âli Tarihi, s. 212.

nü kılıcıyla sağlamak üzere kardeşinin üzerine yürüyecektir. Hazin ki, o zaman da Yavuz Selim, bazıları tarafından “kardeş katili” sayılacaktır.

Eğer Yavuz, kardeşlerine bir fırsat tanımayıp, isyan vehmiyle derhal katlettirmeye kalkışmış olsaydı, bize göre de dinen mes’ul duruma düşmüş olacaktı. “Vehim ve zanla hüküm verme” mekviinde kalacağından, haklı tenkitlere uğrayacaktı.

Böyle yapmadı. Tehlikeyi bile bile ve önceki kötü örnekleri göre göre, kardeşlerine bir fırsat tanıdı. Ancak “saltanat” iddiası kesinleşince, alabileceği tek tedbiri aldı ve üzerine gitti. Bu davranışı yüzünden Yavuz Selim’i kinamak insafsızlık olur.

Ama hiçbir isyan emaresi yokken şehzade katleden padişahları mazur görmek de mümkün değildir.

Ne mazur görmek, ne de mahkûm etmek gerekir. Anlamaya çalışmak, sebeplere inmek ve tespitler yapmak yeterli olacaktır.

Unutmamak lâzım ki, her şehzade, padişahlık telkinleriyle büyür. Padişahlık başka kardeşe nasip olduğunda ise, kendini gadre uğramış sayar. Çocukluğundan itibaren yapılan telkinler, kudret arama zaafı ve etrafın teşviki ile birleşip isyan şeklinde patlar. Ve her isyan, devlete çok kan kaybettirir.²⁷

Tarihimizde bir hayli yer tutan iç savaş örnekleri, bazı padişahları aşırı vehme itmiş, Bediüzzaman’ın “merhametsiz siyasetin bir düsturu” (Mektubat, s. 52) olarak vasıflandırdığı evlât yahut kardeş katline yöneltmiştir.²⁸

²⁷ Sadece “Düzmece Mustafa” olayını ve Cem Sultan badiresini hatırlamak bile yeterlidir.

²⁸ Şehzadelerin öldürülmesi mevzuunda “Yıldırım Bayezid” isimli çalışmamızda genişçe bir yorum mevcuttur (s. 14).

Nihayet onlar da insandır. İnsanı zaafının bulunması tabiidir. Olaya yirmi birinci asrın fert ve devlet anlayışıyla yaklaşmak yerine, kendi şartları içinde yaklaşmak lâzımdır. İnsaf ölçeğinde ve art niyetsiz...

Bakalım...

Sultan Selim tahtta. Kardeşlerden Ahmed isyan üzere, Korkud hazırlık yapmakta... Bu durumda Yavuz Pa-dışah, herhâlde mülkü kardeşler arasında bölüşmeyecek, saltanat düğümünü kılıcıyla kesmeye gidecektir.

Kılıçların Ucundaki Saltanat

BURSA'DAN GELEN haber ürkütücüdür ve devletin bekasını tehdit mahiyetindedir:

“Sultan Ahmed oğlu Sultan Alâüddin (Şehzade Ahmed'in oğludur) Bursa'ya gelüb ve Bursa'yı zapt idüb Subaşına ve Sultan Selim'e tâbi olanların ekserisini kılıçtan geçirüb ve mirîye [devlete ait] emvali [malları] zapt idüb ve şehirüsünden nice mal ve menal olub ve babası Sultan Ahmed adına hutbe okutub sikke [para] basturdi.”²⁹

Yavuz, hiç zaman kaybetmeden şimşek hızıyla hazırlıkları tamamladı ve 70 bin kişilik bir kuvvetle Bursa'ya yürüdü. Amcasının yaklaştığını haber alan genç şehzade Alâüddin, Malatya yoluyla Mısır'a kaçarak Memlûk Sultanına iltica etti. Yavuz, Bursa'ya girdi.

Karışıklığın başını biliyordu. O başı almadıkça devletin rahat nefes alamayacağından da emindi. Bir an önce iç huzuru sağlaması lâzımdı ki, asıl hedefi Safevî üzerine yürüyebilsin...

²⁹ Lütflî Paşa Tarihi, s. 204.

Malkoçoğlu Ali Bey komutasında bir orduyu kardeşi Ahmed'in üzerine gönderirken, kendisi bir süre Ankara civarında dolaştı ve kışı geçirmek üzere tekrar Bursa'ya döndü. Şehzade Ahmed, üzerine Malkoçoğlu'nun gönderildiğini öğrenmiş, bir şaşırtmaca verip Amasya'ya çekilmiş, eski sancağını cebren işgal etmişti.

O sırada Yavuz'un eline geçen bir mektup, kardeşi Ahmed'in cür'et ve cesaret merkezinin Veziriazam Koca Mustafa Paşa olduğunu gösteriyordu. Mektup, veziriazam tarafından Şehzade Ahmed'e hitaben yazılmıştı. Yavuz'un şiddetinden bahsediyor, herkesin ondan bıktığını, devlet büyükleri arasında taraftarı kalmadığını söylüyor, hareketlerini artırmasını ve Amasya'yı işgal etmesini tavsiyeyle saltanat günlerinin yakın olduğunu müjdeliyordu.³⁰

Esasen Mustafa Paşa, öteden beri Şehzade Ahmed taraftarıydı. Yavuz, bunu bile bile onu sadrazamlık makamında bırakmış, Ahmed'e yazdığı mektup eline geçtiğine göre de, takip ettirmişti. Veziriazam Koca Mustafa Paşayı, cellâda verdi; yerine Hersekzade Ahmed Paşayı getirdi.³¹

Resmî tarihlerle maksatlı tarihler, sebebi vermeden neticeyi verirler. Tabiatıyla, ölmeyi bin kere hak edenler "mazlum," ölüm hükmünü verenler ise "zalim" mevkiine düşerler. Meselâ mektup olayı zikredilmeden bu idamın yazılması, okuyucuda şöyle bir kanaat meydana getirebilir:

"Yavuz'un canı sıkılıyordu. Kan görmek istiyordu. Biraz neşelenmek için Koca Mustafa Paşanın başını kestirdi!"

³⁰ İsmail Hami Danişmend, Osmanlı Tarihi Kronolojisi, 2: 3.

³¹ Hersekzade Ahmed Paşanın dördüncü sadrazamlığıdır.

Saçma elbette. Saçma, ama resmî tarihlerin çoğu, okuyanda bu kanaati uyandıracak ifadelerle doludur.

İşte bir örnek... Vaktiyle ders kitabı olarak okullarımızda okutulmuş bir tarih kitabından seçilmiştir.

“Fatih’in ilk işi, ileride kendisine rakip olur korkusuyla kardeşi Şehzade Ahmed’i öldürmek oldu.”³²

Dünya tarihinin, büyüklüğünde, adaletinde, ilminde ittifak ettiği Fatih’ten örnek verdik ki, diğerleri hakkındaki resmî hüküm rahatlıkla anlaşılabilirsin, ne iftiralar yağdırıldığı tahmin edilebilirsin...

³² Emin Oktay, Lise 3 Tarih.

Şehzade Korkud'un Sonu

“**P**ADİŞAHLIK DAVASI gütmeyeceği, Yavuz Selim'in ömrüne dua edip Manisa sancağında edebiyat ve ilimle meşgul olacağı” yolunda söz verip başını kurtaran Şehzade Korkud, zaman zaman gönlünde yatan “padişahlık” aslanının kükreyişleriyle bazı gizli faaliyetlere girişiyor, sağa sola mektuplar yazıp destek bulmaya çalışıyordu.

Teşebbüslerinden bazıları Yavuz'a haber veriliyordu, ama o bir türlü inanamıyordu. Sonunda bazı vezirlerin ağzından, Şehzade Korkud'a mektuplar yazdırdı. Mektuplarda, devlet ricalinin Sultan Selim'i istemediği belirtiliyor, “padişahlık” iddiasıyla ortaya çıktığı takdirde ordunun büyük kısmıyla birlikte çoğu vezirin kendisine katılacağı bildiriliyordu.

Korkud, yüreğinde tutuşan padişahlık aşkını dindirme iştiağının baskısıyla bunlara inandı. Müspet cevaplar verdi. Kardeşinin mektuplarını okuyan Sultan Selim'in bütün tereddütleri dağıldı. Demek, “Korkud'un padişahlık için fırsat kolladığı” yolundaki haberler doğrudur. Demek, devletin ve padişahın zayıf bir anını

bekliyordu. Verdiği sözü çiğniyordu. Ama Yavuz, devleti çiğnetmeyecekti...

Şehzade Korkud'un harekete geçmesine fırsat vermeden bir miktar kuvvet alıp, "avlanma" bahanesiyle Manisa'ya doğru yola çıktı. Fakat Korkud kuşkulanmış, ihtimal, bazı paşalar tarafından durumdan haberdar edilmişti. Köylü kılığına girip sakalını kazıtarak Manisa'dan kaçtı. Niyeti, Antalya sahillerine inip bir Rodos gemisiyle Avrupa'ya iltica etmektir. Bir mağarada geminin gelmesini beklerken yakalandı, idam olundu.

Ardından Şehzade Ahmed de, Sultan Selim'le tutuştuğu Yenişehir Savaşında yenilip öldürüldü³³ (24 Nisan 1513). Yavuz artık rakipsizdi. Devletin bütünlüğünü sağlamış, sıra ezeli öfkelerini dindirmeye gelmişti: Şah İsmail'i mahvedecekti.

³³ Şehzadelerin bütün serveti kanunî mirasçılara bırakılmış, hazineye alınmamıştır. Şehzade Ahmed'in hatırı sayılır miktarda olan dünyalığı, kuruşuna kadar annesi Bülbül Hatun'a bırakılmış, Yavuz, bu parayla, oğlunun ruhuna hayır eserleri yapmasını tavsiye etmiştir (Uluçay, Beşinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları, s. 428).

Zafere Sefer

Mademki Kızılbaş serdarlarının tahrikatı önlenub anların hakkından gelinmeye, zararları devam etmek muhakkaktır; zira Anadolu vilâyetinde olan Kızılbaşlar, Şah İsmail'le iştirak üzere olub, gaibane ana iktida ve ehl-i iyal ve mal ve menallerün yoluna fida iderler ve iktidaları olanlar birçok nezr ve hediyeleriyle her yıl nezirler yollarlar.

Hoca Sadüddin

YAVUZ, AKLI devlet işlerine ermeye başladığından itibaren, Anadolu birliğine yönelik Safevî tehlikesini görmüş, Trabzon Valiliğinde bulunduğu sıralarda tehlikenin arttığını müşahade etmiş, zaman zaman küçük bir kuvvetle, Şah İsmail'in Anadolu içlerine sarkan birliklerini bozmuştu. Bu yüzden de babasına defalarca şikâyet edilmişti. Ve babası tarafından, sırf Şah İsmail'in hatırına azarlanmıştı.

Şah Kulu isyanının Anadolu'yu nasıl çalkaladığını, bir isyanın nelere mâl olduğunu yakından biliyordu. Böyle isyanların Anadolu'nun muhtelif yerlerinde aynı

anda patlaması ihtimali her zaman mevcuttu. Zira Şia ayaklanmalarını tertipleyen de, yöneten de Şah İsmail'di. Özellikle Sultan İkinci Bayezid'in son saltanat yıllarından hayli faydalanan ve kardeşler arasındaki kavga günlerinden istifade eden şah, Anadolu'daki durumunu kuvvetlendirmişti. Bu habis uru bünyeden söküp atmak gerekiyordu. Yavuz, padişahlığı, en çok bu yüzden istememiş miydi?

Dedesi Fatih'i Otlukbeli Savaşına mecbur eden sebepler, şimdi fazlasıyla mevcuttu. Tek korkusu, sırtını yaslayacağı Anadolu tarafından gelebilecek bir Şia hançeriyle arkadan vurulmaktı. Bunun yegâne çaresi ise, Anadolu'daki Şia önderlerini etkisiz hâle getirmektir.

Tedbirini fetvaya bağladıktan sonra, Anadolu'daki bir Şia hareketine öncülük edebilecek isimleri tek tek tespit ettirdi. En azılılarının idamını, nispeten tehlikesiz olanların da hapsedilmelerini emretti.

Tarihî olayları vesikalara dayanarak incelemeyen hüküm verenler, Yavuz Sultan Selim'in hükümdar olduktan ve şehzadeler meselesini hallettikten sonra Şah İsmail'le muharebeden evvel Anadolu'daki azılı 40 bin Kızılbaşın idam veya hapis olunmalarını sebepsiz bulurlar ve Sultan Selim'i muaheze ederler... Olaylar göz önüne alınacak olursa, padişahın ne kadar isabetli hareket ettiği ve bütün bu işlerde (karışıklıklarda) baş rolü olan Şah İsmail üzerine giderken gerisindeki tehlikeyi bertaraf etmek istediği görülüyor.³⁴

Böylece, arkadan vurulma tehlikesini ortadan kaldıran Yavuz, sefer emrini verdi. Ve ordu, geçtiği bağlıklarda kopardığı her salkımın ücretini asmalara bağlayarak Acem mülküne girdi.

³⁴ Uzunçarşılı, s. 256.

Osmanlı ordusunun geçtiği yollar, bir tedbir olmak üzere Şah İsmail'in adamları tarafından yakılıp yıkılmış, binlerce dönüm arazide taş üstüne taş bırakılmamıştı. Yürüyüş sıkıntılı oluyor, etrafta düşmandan eser görünmüyordu.

Oysa Şah İsmail, Yavuz'un meydan okuyan mektubunu cevaplandırmış, o da Yavuz Padişah'a meydan okumuş, bununla da yetinmeyip bir kadın elbisesiyle yaşmak yollamıştı. Fakat kendisi ortalarda yoktu. Niyeti, Osmanlı ordusunu daha içerilere çekip iyice yormak, bu zaman zarfında casusları vasıtasıyla ordu içine fesat sokarak bir ayaklanma çıkarmak ve Yavuz'u geri-singeri dönmeye mecbur bırakmaktı.

Ne var ki Yavuz, çıktığı yoldan eli boş dönecek biri değildi. Her türlü meşakkati yenerek yürüyor, daha önce kurduğu menziller sayesinde erzak takviyesi alıyor, Şah İsmail'e tahrikkâr ve tehditkâr mektuplar yazıp karşısına çıkmaya zorluyordu.

"Davete icabet edip uzun yollar kat' ile memleketine girdik." diyordu, "Fakat sen meydanda bile görünmüyorsun. Padişahların ellerindeki memleketleri, onların nikâhlısı gibidir. Erkek ve yiğit olanlar, kendi ellerinden başkasını ona dokundurtmazlar. Hâlbuki bunca gündür askerimle memleketine girip yürüyorum, hâlâ senden bir haber yok! Seni korkutmamak için, askerimden 40 bin kişiyi ayırıp Sivas'la Kayseri arasında bıraktım.³⁵ Hasma mürüvvet ancak bu kadar olur. Bundan sonra da saklanıp gözükmezsen erkeklik sana haramdır; miğfer yerine yaşmak ve zırh yerine çarşaf ihtiyar eyleyüp, serdarlık ve şahlık sevdasından vazgeçesin!"³⁶

³⁵ Gerçekten de Yavuz, hasta ve yaşlı 40 bin askeri geri göndermişti.

³⁶ Şah İsmail'e gönderilen dört mektuptan ikisi Farsça, ikisi Türkçedir. Sadeleştirip

Şah, bütün hakaretleri sineye çekiyor, Yavuz'un kah-rını bildiği için vakitsiz karşısına çıkmıyordu.

Sefer meşakkati zirveye çıkmıştı. Yaya yürüyen yeni-çerilerin ayakları parçalanmış, kan revan içinde kalmış-lardı. Yakılıp yıkılmış arazide sonsuza yürümekten bı-kındılar. Söylenmeye başlamışlardı. Geri dönme isteği, muhtemelen Şah İsmail'in elde ettiği bazı subayların telkini ve teşvikiyle ağır basıyordu. Önce mırıltıyla baş-layan söylemeler, Sakallı konağında³⁷ gürültüye dön-müştü.

"Düşman yok; harap memlekette nice bir seyahat iderüz!" diye bağırıp çağırmaya başladılar. Bazıları o-tağ-ı hümayunu [padişah çadırını] kurşun yağmuruna tutacak kadar ileri gitti.

Yavuz dışarı fırladı. Sadece ona mahsus bir cesaret ve celâdetle asilerin üzerine yürüdü.

Birden susup, aralarına kılıç girmiş gibi ikiye açıldılar. Yavuz Padişah durulmuş gözüken öfke bulutuna daldı. İnsan selinin ortasında açılan yoldan hızla geçerek atına atladı. Atını asilerin üzerine sürdü. Gürül gürül gürledi:

"Ehl-i iyal kaydünde olanlara desturdur [Ailelerini düşünenler serbesttir]. Gerü, karılarınun yanına git-sünler! Biz buraya gerü dönmek için gelmedük. Rahat isteyen, bu yola yaraşmaz. Bizi isteyüb, yolumuza can ve baş fida idecek yiğitler, ölümden havf itmez [korkmaz]. Ölümden korkanlar gerü dönsün. Düşmanla çarpışacak mertler benümle gelsün. Eğer içünüzde er yoğise ben yalunuz giderüm!"³⁸

Özetleyerek naklettiğimiz mektubun tam metni "Âli Tarihi"nde mevcuttur.

³⁷ Eleşkirt (Toprakkale) kazasının Sakallı köyünde.

³⁸ Kronoloji, s. 10.

Bakalım “Haydar Çelebi Ruznamesi”ne göre olay nedir?

“Yevmü'l-hamis [perşembe] dört cemaziyelahirde Eleşgird tevabiinden Kara Sakallu konağında: Ol gün bir-iki defa yeniçeri taifesi şenaate başlayüb bais-i fesad malûm iken mukayyet olunmayub iskat olundu.”

Bu şecaat karşısında buzlar çözüldü; coşkun sular gibi ordu, Yavuz Padişah'ın peşine takıldı.

Nihayet Çaldıran sahrasında düşmanla yüz yüze geldiler.” Osmanlılar “Allah Allah” diye, İranlılar “Şah Şah” diye saldırıya kalktı. İlk karşılaşma çok şiddetli oldu. Padişah, yeniçeri, sipahi, topçu ve cebecilerin başında, merkezde yer almıştı.

İlk kapışmadan sonra Osmanlı ordusu, önceden plânlandığı üzere yarım ay durumuna geçti. Hafif toplar Safevî ordusuna soluk aldırıyor, keskin nişancıların ateşlediği uzun namlulu tüfekler Safevîlere korkunç kayıplar verdiriyordu. Sonunda kılıçlar tokuştu. Yeniçeriler, kırıştan fırlamış ok misali düşman üstüne atıldılar. Deliler, Safevî saflarının içine yalın kılıç dalarak kırıp geçirdiler.

Şah İsmail'in sonu gelmişti. Doğrusu, ordusunu maharetle idare etmiş, Yavuz'un bile takdirini kazanmıştı: “Şah oğlu, eyi cenk ider!” demişti. Ama karşısında bir savaş dâhisi vardı. Güç durumdaydı. Elinden ve ayağından hafif yaralar almıştı. Kaçmak istiyor, ancak kısılcı

³⁹ Bu Çaldıran, Van'a bağlı Muradiye'nin Çaldıran köyü değildir; Tebriz'in batısında, bugün İran hudutları içinde kalan bir yerdir.

kıramıyordu. Daha önce düşündüğü tertibe başvurdu: Kendisine çok benzeyen birine aynı kıyafeti giydirmiş ve her ihtimale karşı bu fedaîyi kendi yerine ileri sürmek üzere hazırlamıştı. Bu adam, “Hızır” adında gönüllü bir Safevî subayıydı.

“Şah menem!” diye bağırarak ortaya atıldı. Şahı esir almakla görevli Osmanlı birlikleri onunla uğraşırken, Şah İsmail bir noktadan ileri fırlayarak canını kurtardı. Ardına bakmadan tâ Tebriz’e kadar at sürdü. Ama orada da kendini emniyette hissetmediğinden İran içlerine kaçtı.

Meşhur müverrih Hoca Sadüddin, “Tacü’t-tevarih” isimli ünlü eserinde olayı şöyle anlatır:⁴⁰

“Biz dahi Tebriz’e doğru ılgar ile firar ittük. Şeb-i tarda firar iderken bazı Kızılbaşlara rast gelür idük; biz anlardan şahı sorar idük. ‘Şah ilerüdedür, emma Tacu Hanumdan (Şah İsmail’in eşi) haberünüz var mıdür?’ dirler idi. Ahir Helvacıoğlu Hüseyin Beye mülâki olduk ki, sonra risalet takrikiyle Rum’a gelüp Yedikule’de nice zaman mahbus olmışdur... Şahün mecruh olub eşhas-ı ma’dude ile kaçduğun ve Tacu Hanum bulunmaduğundan gaayetle âzürde ve hatır-ı pejmürde olduğun ve kendüsin anı tafahhusla memur ittüğün hikâyet eyledi. Akıbet bir varub Tebriz’de muhtefi olduk. Sonra işittük ki, Tacu Hanum kaçub Hoy Melikine varmış: Hoy Meliki dahi acele ve şıtab ile şaha göndermiş.”

Hoca, Çaldıran Savaşını, savaşa bizzat katılan babasından dinleyerek meşhur eserine geçirmiştir. Yukarıdaki nakilde de görüleceği gibi, Tacu Hatun’un kurtul-

⁴⁰ Hoca Sadüddin, Yavuz’un meşhur nedimi Hasan Can’ın oğludur. Yavuz, Çaldıran zaferinden sonra gittiği Tebriz’den, Hasan Can’la babası İsfahanlı Hafız Mehmed’i İstanbul’a getirmiştir.

duğunu belirtmektedir.

Oysa Şah İsmail'in gözdesi Taclu Hatunun Osmanlılara esir düştüğü ve Yavuz'un emriyle Tacizade Cafer Çelebi'ye nikâhlandığı malûmdur. Şu hâlde, Şah İsmail'in aynı ismi taşıyan iki karısı olduğunu, bunlardan birinin kurtulup Hoy Melikine sığındığını kabul etmek lâzımdır! Sonradan Kanunî Sultan Süleyman, Taclu Hatun'un Tacizade'ye nikâhlanması hususunu araştırarak ve bu yüzden şanlı babasını muaheze edip, nedimi Hasan Can'a, "Caiz midir?" diye soracaktı.

Sonuçta Çaldıran Seferi zaferle bitmiş, o zamana kadar mağlûbiyet yüzü görmeyen Safevî Şahı İsmail ilk mağlûbiyetini tatmıştı. On beş yılda bir düzineye yakın devleti haritadan silen bu genç hükümdar, bütün serveti, tahtı, tacı, ortağı ve karısıyla birlikte gururunu da Çaldıran meydanında bırakarak kaçmak zorunda kalmıştı (23 Ağustos 1514).

Yavuz, 16 Eylül günü, İran İmparatorluğunun taht şehri Tebriz'e büyük bir merasimle giriyor, cuma hutbeleri artık "Sultan-ı iklim-i Rum Selim ibni Bayezid ibni Mehmed" adına okuyordu. Ve hemen bin kadar sanatkâr, şair ve âlim Azeri Türk'ü, İstanbul'a sevk ediliyordu.

Çaldıran Savaşı, cihan tarihinin kaydettiği en büyük meydan savaşlarından biridir. Fecirle birlikte başlamış, 12 saat sürmüştür. Ne kadar kanlı geçtiği şundan da bellidir ki, Safevîlerden "han" unvanlı 14 derebeyi [askerî umumî vali] ölmüş, Osmanlılardan ise bir beylerbeyi ve dokuz sancakbeyi şehit düşmüştür.⁴¹

Yavuz Selim, Çaldıran zaferiyle fevkalâde kuvvetlenmişti. Dünya, onun babasına benzemediğini iyice gör-

⁴¹ Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, 3: 216.

müştü. Osmanlı Devleti artık mevcut sınırlarını korumaya çalışmıyor, dünya haritasını yeniden çiziyor, fetihler dönemi tekrar açılıyordu.

Çaldıran darbesinden sonra şimdiki Adana, Muş, Bingöl, Gaziantep, Hatay, Urfa, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Bitlis vilâyetleri ele geçirilmiş ve Dulkadir Beyliği doğrudan doğruya ilhak edilmişti. Kuzey Irak'ta Musul, Kerkük ve Erbil vilâyetleri kazanılmıştı. Yavuz'un bazı hareketlerini protesto cür'etinde bulunan Mısır Sultanı Kansu Gavri'nin elçileri Karacabey çayırında huzura alınıyor, Yavuz bu cür'et karşısında kükreyerek Mısır sefer-i hümayununu işaretliyordu:

"Sultanımız, medrese, hutbe ve sikkede isminin zikri gibi saltanat haklarını artık Anadolu'da, değillerse Mısır'da muhafaza etsin!"

Şüphesiz, Yavuz sadece askerî değil, aynı zamanda siyasî bir deha idi. Yıllar süren propagandalarla Safevî Şahı İsmail'e ve Şifliğe sempati beslemeye başlayan Doğu Anadolu halkını irşada, onlardan birini, üstelik devrin en büyük âlimi de olan meşhur İdris-i Bitlisi'yi görevlendirmişti. Bu muhterem insanın irşatları kısa sürede tesirini gösterecek ve Kürt beyleri padişaha bağlılıklarını bildireceklerdi.

İsyanın Sorumluları

YAVUZ PADİŞAH, askerin itaatsizliğini unutamıyor, otağına kurşun atılmasını bağışlayamıyordu. Büyük seferler tasarlıyor, zaferlerle Osmanogullarını dünyanın biricik devleti yapmak istiyordu. Dünya haritasına bakarken şöyle mırıldandığı duyuluyordu:

“Şu dünya bir padişaha çok, iki padişaha azdır!”

Ama canı çektiğinde isyan çıkaran bir orduyla emellerini gerçekleştiremezdi.

Önce onları kıskırtanları, isyana sürükleyenleri bulmalıydı. Ordu içine karışmış fesadı ayıklamalı, kılıç kuvvetini istediği kıvama getirmeliydi.

1515 yılı Temmuz’unda İstanbul’a döndükten kısa bir süre sonra geniş çaplı bir soruşturma başlattı. Bazı ipuçları ele geçirince, vezirleri tek tek arz odasına çağırıp sorguya çekti.

“Bana doğruyu söylemezseniz, saltanattan çekilirim!” diyordu.

Şüpheler delillerle kuvvetlendi ve isyan suçu Kazasker Tacizade Cafer Çelebi’nin, ikinci vezir İskender Paşanın ve Sekbanbaşı Balyemez Osman Ağanın üstüne

yıkıldı. Padişah, en son Kazasker Cafer Çelebi'yi sorguya çekti. Hiçbir tereddüdü kalmayınca, meşhur âlime hüküm sordu:

“İslâm askerini seferde itaatsizliğe ve isyana tahrik edenin cezası nedir?”

Kazasker, boynunu bükerek şeriatin hükmünü fısıldadı:

“Eğer sabit olursa, katldır.”

“Hakkındaki fetvayı, kendin verdin!”⁴²

Divan-ı hümayun önünde boyunları vuruldu.

Yavuz Padişah, genellikle “şiddet” ve “zulüm” abidesi olarak tanıtılmıştır. Bunlardan “şiddet”e evet dememiz mümkündür, ancak “zulüm” isnadı afâkidir. Mesele Çaldıran Seferinden dönerken, “birkaç askerin köy evlerine dadanması” yolunda halkın şikâyetleri üzerine Veziriazam Hersekzade Ahmed Paşa ile Vezir Dukağinoğlu Ahmed Paşanın çadırlarını başlarına yıktırarak azletmiş, orduyu toplayıp zulme ve haksızlığa asla rıza göstermeyeceğini haykırmıştır.

Bilhassa ordunun disiplini konusunda fevkalâde hassas olan Yavuz’un, bazı ihmalleri ve tahrikleri cezasız bırakmaması tabiidir.

Hassasiyet sebebiyle zaman zaman aşırıya kaçmış olabilir. Ancak unutulmamalıdır ki, Sultan İkinci Bayezid’in yumuşaklığından kaynaklanan birtakım disiplinsizliklerin ve bazı kötü alışkanlıkların kırılması biraz da şiddet gerektirmiştir. Şayet Yavuz da babası gibi yumuşak bir padişah olsa ve her özür dileyeni affetseydi, devlet zirveye çıkamaz, hilâfet Osmanlılarına geçmez, hatta devletin ayakta durması bile zorlaşabilirdi.

⁴² Uzunçarşılı, s. 276.

Hilâfete Doğru

Halifelik, taşınması ağır bir yükür. Sultanlar da bizim gibi, Allah'ın âciz kullarıdır; lâkin onlar, fazladan, milletlerini idare etmekle de mükelleftirler. Batma anında sırtında hafif bir yük taşıyanların kurtulma şansı, sırtında bir devlet taşıyanlara nazaran daha fazladır. Fakat padişahların vazifesi de, sırtına yüklenen yükü sonuna kadar taşımaktır.

Şeyh Bendahşan'ın Yavuz'a öğüdünden

YAVUZ PADİŞAH bir "ittihad-ı İslâm" sevdalıydı. Bütün Müslümanları tek bir yumruk, tek bir kılıç yapıp dünyanın tek gücü hâline getirmek istiyordu. Bu emelini şiirlerine de yansıtmıştı:

*İhtilâf u tefrika endişesi
Küşe-i kabrimde hatta, bîkarar eyler beni.
İttihatken savlet-i ada-yı defe çaremiş,
İttihat itmezse millet, dağdar eyler beni!*

Şah İsmail'e Çaldıran sahrasında haddi bildirilmiş,

en az 20 sene belini doğrultamayacak şekilde beli kırılmıştı. Doğuda yapılan fetihlerle Dulkadir Beyliğinin ilhakı, “İslâmî birlik” düşüncesinin ilk büyük adımlarını teşkil etmişti. Şimdi sıra hilâfet müessesesini acze düşüren kudretsizliğin üzerine gidip “Müslümanların Hali-fesi” olmaya gelmişti. Ancak ondan sonra Batıya yönelecek, ömrü yeterse Avrupa içlerine sarkıp “i’lâ-yı kelimetullah” sancağını küfrün kalbine çakacaktı.

Osmanlı’yı “istilâcılık”la suçlayanlar, önce bu niyete bakmalıdırlar. Osmanlı’nın elinde “İlâhî Beyanname” vardır. Savaş, İlâhî beyannamenin tebliğ vasıtasıdır ve belirli şartlarla “farz”dır. İslâm devleti güçlü olmak zorundadır. Bugün hem askerî, hem iktisadî, hem siyasî, hem de hukukî alanda olmalıdır. Aksi takdirde küffar, İslâm devletini boğar...

“Haçlılar da aynı niyetle, yani dinlerini yaymak niyetiyle sefere çıkmıyorlar mıydı?” şeklinde bir itiraz akla gelebilir.

Peşinen belirtelim ki hayır...

Haçlı ordularında “din” unsuru, menfaat ve macera arayışıyla yakıp yıkma hevesinin makyajından ibarettir. Asıl niyet ve maksat, herkesin kabul edebileceği, tarihin de mazur görebileceği bir maskenin arkasında gizlenmiştir. Ama haçlı ordularının davranışlarında niyetin Hristiyanlığı yaymak değil, mamur beldeleri yağmalamak olduğu, açıkça görülür. Bazı kitaplarımızda münasebet düştükçe bahsettiğimiz gibi, Bizans’ı kurtarmak üzere (Bizans İmparatoru tarafından) İstanbul’a çağrılan Haçlılar, şehri yağmalamakla, yakıp yıkmakla kalmamış, Hristiyanlığın mukaddes kilisesi Ayasofya’nın tepesindeki altın haçı (yahut çanı) bile sökmüşler, eritip satmışlardır.

Oysa Fatih, fetih hatırası olarak saklamak maksadıyla

Ayasofya mabedinden küçücük bir çini parçası koparmak isteyen yeniçeriye, "tahribe teşebbüs"le suçlayıp kırbaçlatmıştır. Osmanlı'nın tahripten ne derece uzak olduğunu anlamak için, Fatih'in Ayasofya'daki tasvirleri kazıtmak yerine üzerini örttürüp sıvartmasına bakmak yeterlidir.

Ayrıca ecdadın tuğrasını taşıyan, bugün başka ülkelerin sınırları içerisinde kalmış nice mimarî eserin de bu konuda şahitliği gözler önündedir. Şayet Osmanlılar, Avrupalılar gibi sömürmeye, emmeye, sağlamaya dönük istilâlara yönelselerdi, yüzyıllar boyu hâkimiyetleri altında kalan Balkan ülkelerinde ne istiklâl isteyecek millî kültürden, ne buna cesaret veren ekonomik güçten, hatta ne de bağımsızlık şuurundan eser kalırdı. Bugün Balkan milletleri—Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Macaristan v.s.—dünya siyasi haritasında yer alıyorsa, bunu Osmanlı'nın adaletine, müsamahasına, kılıçla fethedip kalemle hükmetme anlayışına borçludurlar.

Osmanlı hiçbir milleti din değiştirmeye, kültür değiştirmeye zorlamamış, fethettiği beldelelere bir yandan yatırımlar yapıp İslâm'ı yerli halka sevdirmeye çalışırken, diğer taraftan kendi dinlerinde, ibadetlerinde ve geleneklerinde, bugünün anlayışına bile sığmayan geniş hürriyetler bahşetmiştir.

Meselâ Katolik Macar Kralı Hunyad, Sırbistan'ı istilâ etmesi hâlinde bütün Ortodoks kiliselerini yerle bir edip Katolik kiliseleri kuracağını söylerken, Fatih, "Sırbistan'ı biz fethedersek camiler kuracağız, ama Sırların serbestçe dinî vecibelerini yerine getirmelerine de hassasiyet göstereceğiz."⁴³ demiştir.

Bu bir dünya nizamı davasıydı ve tarihin mukadder

⁴³ Yavuz Bahadıroğlu, Fatih, s. 134.

bir neticesi olarak geliyordu. En iyi nizam Müslümanların elinde bulunuyordu. Hâkimiyet mefkûresi asla şahsî veya millî bir gururla değil, İlâhî bir emir ve inanç ile vücut buluyor, beşeriyeti Hakka, adalete ve saadete eriştirmek maksadıyla bir dünya nizamı davasına ve insanlık idealine dayanıyordu. Bütün Osmanlı cemiyeti asırlarca maddî ve manevî güç ve emeklerini bu uğurda harcamıştır.

Hatta bu yüzden, tarihe ırkçı nazarla bakanların tenkitlerine de maruz kalmıştır. “Neden Osmanlılar, yabancı kültürleri eritmemişler, hâkimiyetleri altındaki milletlerin zengin kaynaklarını Anadolu’ya taşımamışlar da Anadolu’yu, öz yurtlarını ihmal pahasına hâkimiyetleri altındaki ülkelere yatırım yapıp kaynaklarını israf etmişlerdir?” şeklindeki ithamlara da muhatapmışlardır.

Anlaşılan, bunlar da Osmanlı mefkûresine diğerleri kadar yabancıdırlar.

Evvelâ, Osmanlı Devleti bir ırk devleti değil, din devletidir. Millet farkı gözetmez. Bütün dünyasında ahiret kaygusu, Allah’a hesap verme düşüncesi vardır. Fethettiği beldeleri sömürmemesi, aksine hayrat ve hasenata yönelmesi, bu düşüncenin mahsulüdür. Cemiyet bütün unsurlarıyla bu tefekkür içinde organize olmuş, hayatını buna göre şekillendirmiştir. Esas olan, dünyayı kazanmak değil, ahireti kazanmaktır.

Meşhurdur. Son halife Abdülmecid anlatmıştır: Bir gün Şehzade Süleyman (istikbalin Kanunî Sultan Süleyman’ı), şanlı babası Yavuz Selim’e fetih hedeflerini sormuş:

“Senin en büyük fütuhat gayen hangisidir?”

Yavuz iki “gaye” zikretmiş:

“Dünyada İran ve ahirette cinan [cennetler] fethi.”⁴⁴

İran’ı fetih arzusu ise yine ahirette dönük bir arzu-
dur. İslâm âlemini içinden karıştıran, Müslümanlar ara-
sına fitne sokan ve “ittihad-ı İslâm”ı engelleyen Safevî
Devletini ortadan kaldırmadan yahut en azından sin-
dirmeden Müslümanları dünyanın en büyük gücü
yapmanın imkânsızlığını bilmekte, bu sebeple İran fet-
hine öncelik vermektedir.

Mısır Seferine gelince...

Yine aynı maksadın tabiî neticesidir.

Böyle olduğu için de bilhassa dinî mevzularda kılı
kırk yaran büyük Şeyhülislâm Zembilli Ali Cemali
Efendiden fetva alınabilmiştir.⁴⁵ Çünkü Mısır’ın ve Su-
riye’nin dışında bir İslâm birliği kurmaya imkân yoktur.
Mısır Sultanının güdümünde kuru unvandan ibaret ka-
lan hilâfet müessesesine hayatiyet kazandırmak da yine
Mısır fethine bağlıdır. Kaldı ki, Yavuz’un “Pederim” di-
ye hitap ettiği Mısır Sultanı, bundan cür’et alarak za-
man zaman Osmanlıların iç işlerine karışmakta, hatta
Yavuz’a karşı Şah İsmail’i destekleme gafletinde bile bu-
lunmaktadır.

⁴⁴ İ. Hami Danişmend, *Tarihî Hakikatler*, 2: 487.

⁴⁵ Mısır fetvası için bak. *Bedâyi*, s. 476 a.

Bir Rüya

BAZI TARİHÇİLERİMİZE göre, “ehl-i diyanetten bir kimesne” rüyasında Hazret-i Ali’yi (r.a.) görmüş. Hz. Ali, Yavuz Padişah’a Peygamberimizin (s.a.v.) ve dört halifesinin selâmlarını tebliğ etmesini istemiş. Ve demiş ki:

“Kalkıp gelsin, haremeyn hizmeti ona buyurulmuştur.”⁴⁶

Bunu öğrenen Yavuz Padişah’ın gözleri yaşarmış:

“Biz demez miyiz ki, bir canibe memur olmadan hareket itmemişüz. Ecdadımız vilâyetten behremend olup kerametleri vardı.”

Molla Şemsüddin yazıyor:

“İslâm Sultanı olan Osmanlı hanedanı, Hakkın nazarındadır. Selim Han dahi daire-i taşra değildir.”

Hoca Sadüddin yazıyor:

“Ruhaniyetten behremend olduklarına müteallik kelâmın tefavukuyla padişahın (Yavuz Selim’in) kerameti

⁴⁶ A.g.e., s. 394.

tasdik edilmiştir.³⁴⁷

Bir şey daha: Osmanlı padişahları, Avrupa kralları gibi taç giymez, sadece kılıç kuşanırlardı. Taç debdebelenin sembolü, kılıç ise “îlâ-yı kelimetullah” uğruna cihadın alâmeti ve fethin sembolüdür.

Yahya Kemal’in “Selimname”sinden bir bölümle konuyu kapatalım:

*Devr-i futuhu sur-i Sırafil müjdeler
Haktan nizam-ı âlem-i temine er gelür
Ruy-i zemini tâbi-i ferman kılmağa
Sultan Selim Han gibi bir şir-i ner gelür.*

*Yekser gaza kılınıcı kuşanmış bir ümmetin
Calis budur erike-i âlempenahına
Munkad edip seririne Maşrık’la Mağrib’i
Bir devlet armağan edecektir İlâhına*

*Tevhit için bu halkı döğüşmüş yiğitlerin
Yüz şehre rekzedildi muzaffer livaları
Bir kutba bağlı cümle gönüller bir olmalı
Madem kâinatta birdir Hudaları*

*Tevhit koşmuş ehl-i cihadın birer birer
Zer hatla tak-ı Arş’a yazılsın gazaları*

*Seyreylesün felek kaderin şehsuvarını
Fethetti bir seferde nebiler diyarını
Sahra-yı Mercidabık’a nakşeylemiş kader
İslâm fikr-i vahdetinin kârzarını.*

⁴⁷ Selimname (Tacü’l-Tevarih Zeyli), 2: 608-609 ve 612.

Mercidabık Zaferi

5 HAZİRAN 1516'da sefer için Üsküdar'a geçip toplanan orduya katılan Yavuz Sultan Selim, Akşehir, Kayseri, Malatya, Ayntab [Gaziantep] yoluyla Kölemen arazisine girdi ve Tel-Habeş mevkiinde ordugâh kurdu. Düşman ordusunun yaklaştığı haberini almıştı. Topladığı savaş meclisinde çeşitli plânlar tartışılıp karara bağlandı. Meclis dağılırken Yavuz'un şöyle dediği duyuldu:

“İnşallah yarın ruz-ı muharebedir.”

Az sonra Moğolbay isimli birinin başkanlığında 10 kişilik Mısır heyeti huzura giriyordu. İhtiyar (80-85 yaşlarındaydı) Mısır Sultanı Kansu Gavri'nin merakını mucip olmuş, Yavuz'a şu سوالin sorulmasını istemişti:

“Mektuplarında bize daima ‘Pederim’ diye hitap edersin, ‘Ben senin oğlunum.’ dersin; oğul, pederinin üzerine varır mı?”

Yavuz Selim gülümsedi.

“Biz,” dedi, “‘ittihad-ı İslâm’ gibi büyük bir emelin ardındayız, mukaddes bir yolun üzerindeyiz; maksadımızın önüne kim geçerse ezeriz! Vaktiyle bu uğurda öz babamızın dahi üzerine gittiğimizi sultanınıza anlat-

mamış mıdır ki hâlâ sormaktadır?”

Osmanlı ordusunun mevcudu 50-60 bin arasındı. Mısır ordusunun mevcudu ise 70-80 bini buluyordu. 24 Ağustos sabahı, güneşin doğuşuyla birlikte başlayan savaş sekiz-dokuz saat sürdü. Başta Sultan Kansu Gavri olmak üzere Mısır'ın namlı komutanları savaş meydanında kaldı. Yavuz, kaçan birlikleri takibe gerek görme-yerek, şehitlerin şanlarına uygun biçimde defnedilmele-rini emretti. Özellikle Sultan Kansu Gavri'ye büyük bir merasim yaptırdı. Abbasî Halifesi Üçüncü Mütevekkil de, birçok Mısırlı kadı ve bilginle birlikte Mısır ordu-sunda bulunuyordu. Savaşı Mısır'ın kaybetmesi bir ba-kıma onu kurtarmıştı. Maiyetiyle birlikte Osmanlı Padi-shahına katıldı.

Memlûk İmparatorluğu, kuruluşundan beri, tarihi boyunca böyle bir meydan muharebesi kaybetmemiş ve hiçbir hükümdarını muharebe meydanında bırakma-mıştır. Moğollar, İlhanlılar, Timur bile Memlûkleri böylesine bir mağlûbiyete uğratamamışlardır. Bu boz-gundan sonra Mısır'ı değilse bile Suriye, Lübnan, Filis-tin, hatta Hicaz'ı Osmanlıların eline düşmekten koru-yabilecek hiçbir kuvvet kalmamıştır.⁴⁸

28 Ağustos günü Yavuz, büyük bir merasimle Suri-ye'nin kalbi Halep'e girdi. Yerli halk yollara dökülmüş, padişahı bir kurtarıcı gibi selâmlıyor, çılgınca alkışlaya-rak tezahürat yapıyordu. Suriye halkı açısından Mem-lûk idaresi, Mısır'ın tahakkümünden başka bir şey de-ğildi. Suriyeliler, adaletleriyle meşhur yeni efendilerini tercih ediyorlardı.⁴⁹

⁴⁸ Öztuna, s. 231.

⁴⁹ Lamartine, Cihan Hâkimiyeti (Türkiye Tarihi), 3: 696.

Hadimü'l-Haremeyn

YAVUZ'UN HİLÂFET kılıcını İstanbul/Ayasofya'da son halife Mütevekkil'in elinden kuşandığı yolunda bir rivayet varsa da, muhtemelen bu, ikinci merasimdir. İlki 29 Ağustos 1516 Cuma günü Halep Camii Kebirinde icra edilmiştir. İlk defa o günkü cuma hutbesinde Yavuz Padişah'ın adı "İslâm Halifesi" olarak anılmıştır.

İslâm tarihinin bir dönüm noktasını işaretlemekle kalmayıp, Yavuz Selim'in hilâfete liyakatinin ilk ipucunu da veren bu muhteşem hadiseyi iki cümleye sıkıştırıp geçiştirmek haksızlık olur.

Büyük Caminin içi dışı doluydu.

Tekbirler gürül gürül. Padişah ön sırada. Yanında veziriazam, diğer vezirler, komutanlar; sağında son halife Üçüncü Mütevekkil ile el-Ezher uleması ve Osmanlı âlimleri...

Cumanın ilk sünneti bitip iç ezan verilince hatip, tarih içine girercesine ağır ağır hutbeye çıkıyor. Mutat duaları okuduktan sonra, sıra halifenin adını anmaya geliyor. O güne kadar halifeler "Hâkimü'l-Haremeyn-

=Mekke ile Medine'nin Hâkimi" unvanıyla anılmıştır. Hatip aynı usulü sürdürüyor:

"Hâkimü'l-Haremeyni's-Şerifeyn Sultan ibni Sultan Selim Han!..."

Padişaha bakıyor. Padişah ağlamakta. Başını indir-miş, bu mazhariyetin tarifsiz sevinciyle gözyaşı dök-mekte. Hatip tekrarlıyor:

"Hâkimü'l-Haremeyn..."

Ön sıralardan titrek bir itiraz yükseliyor:

"Hayır! Ben haremeynin hâkimi değil, hadimiyim, hizmetkârıyım. Hatip efendi, hutbeyi 'Hadimü'l-Haremeyn' şeklinde değiştiriniz."

Herkes şaşkın. Bu engin tevazu, Harem-i Şerife gösterilen bu derin hürmet, gözyaşlarını çağlayana döndürmüş. Herkesin içinde kabaran duygu dünyası, göz pınarlarına vurmuş. Tekbir çınıyor kubbelerde. Sonra sessizlik... Sessizlikte yine hatibin sesi:

"Hadimü'l-Haremeyni's-Şerifeyn Sultan ibni Sultan Selim Han!..."

Yavuz Selim resmen Müslümanların halifesi olmuştur. Ve o güne kadar "Hâkimü'l-Haremeyn" diye anılan halifeler, cuma hutbelerinde, tâ hilâfet kaldırılıncaya kadar, "Hadimü'l-Haremeyn," yani "iki harem, Mekke ile Medine'nin hizmetkârı" diye anılmıştır. Şüphesiz, böylesi, Osmanlı padişahlarının maksadına daha uygun düşmüştür. Özellikle de Yavuz'un...

Yavuz ki, yeniçerileri itaatsizliğe teşvik eden komutanlarına, "Ben bu saltanatı mücerret İslâm'a hizmet için pederimin elinden aldım ve ıslah-ı âlem uğruna birader ve biraderzadelerimi feda eyledim. Ben uykularımı, rahat ve huzurumu terk ile din-i mübinin teyidine uğraşıyorum. Eğer İslâm'ı ihya etmek maksudunuz değilse, benim de nefsü'l-emirde saltanata kat'a hevesim

yoktur.” diyebilen insandır.

Dini böyle idrak ettikten, saltanat dâhil her türlü dünya ikbal ve nimetinin üzerine çıkardıktan sonra, yapılamayacak fedakârlık yoktur.

Hatip hutbeyi bitirip indikten sonra Yavuz, bin altın değerindeki kaftanını sırtından çıkarıp ona armağan ediyor ve yerine son halife Üçüncü Mütevekkil’in elinden hilâfet kaftanını giyiyor, hilâfet kılıcını tekbirler arasında kuşanıyordu.

Ve “Feth-i Mısır”

2 7 EYLÜL 1516, Şam... Cami-i Emeviye’de cemaat-i kübra ile kılınan cuma namazından sonra divan toplantısı, Yavuz Selim’in “Halife-i Ruy-i Zemin” olarak verdiği ilk emir:

“Dinimiz ulularından Muhyiddin ibni Arabî’nin kabrini harap gördük. İmar ve inşası için tahsisat ayrılmalı ve tez elden bitirile!”

“Ferman hünkârın!”

İkinci emir:

“Emanet-i Mukaddese, dersaadete [İstanbul’a] sevk edile!”

“Ferman hünkârın!”

“Ben Hadimü’l-Haremeyn olmayı beklerdüm. Şükür Mevlâya ki, oldum. İmdi fethi ikmal vaktidir. Mısır Seferin ikmal için azimet mukarrerdür. Hazır oluna!”

“Ferman hünkârın!”

Veziriazam Sinan Paşa, önden gönderildi. Memlûk beylerinden Canberdi Gazalî’nin komutasındaki Memlûk kuvvetlerini Han-Yunus meydanında bozdu. Suriye, Lübnan ve Filistin fethedildi. Artık Mısır’ın yüreğine

girme zamanıydı. Ama büyük bir engel vardı. O zamanlar “Tih Sahrası” denilen meşhur kum cehennemi Sina Çölü geçilecekti. Sultan Kansu Gavri’nin Mercidabık’ta ölmesiyle boşalan Mısır saltanat tahtına seçilen genç Tumanbay, kendi gücünden çok, bu çölün aşılmazlığına güveniyor, “Tih Sahrası, Osmanoglunun işini bitirir; ar-ta kalanları da biz bitiririz!” diyordu.

O güne kadar Sina Çölü, büyük kuvvetler tarafından sadece iki defa geçilmişti. İlk defa Pers İmparatoru Kambiz (M. Ö. 525), ikinci defa ise Büyük İskender (M. Ö. 332) çölü aşarak Mısır’ı işgal etmişlerdi. Cengiz ve Timur gibi iki korkunç istilâ gücü, çölü geçmeye teşebbüs bile edememişlerdi.

“İllâ Çöl Geçilecek!”

SİNA ÇÖLÜ... Tam bir dehşet alanı. Gecenin dondurucu soğuğuyla gündüzün cehennemî sıcaklığı bir yana bırakılsa bile, çölde kaynaşan akrepler, yılanlar, çiyenler, ölümün soğuk yüzünü gösterir. Sık sık çıkan kum fırtınalarında savrulan kum, kapağı ne kadar iyi kapatılmış olursa olsun su kırbalarına doluşur. Ayakkabılar kızgın kumda kavrulup büzülür...

İşte, Yavuz'un önünde böyle bir engel vardı. Ve şimdilik çöl, Mısır istiklâlinin tek garantisidir.

Düşününüz ki, böyle bir çölde ağır toplar ve erzak arabaları da yürütülecektir. Oysa kumun yumuşaklığına tekerlekler saplanmakta, ilerlemek imkânsız olmaktadır.

Yavuz, bütün mühendislerini çöle sürdü.

“İllâ çöl geçilecek, varın çaresin bulun!”

Günlerce süren araştırmalar, tek ümitte düğümlendi: Yağmur... Yağmur yağarsa kumlar birbirine yapışacak, bu suretle zemin sertleşecek ve ağır top arabalarının geçmesi mümkün hâle gelecekti.

Bu, “imkânsızı istemek” gibiydi. Çünkü sahraya ko-

lay kolay yağmur yağmazdı. Yavuz, imkânsız mümkün kılan yegâne iradenin sahibine sığındı. “Halife-i Ruy-i Zemin” olarak, ellerini Mevlâsına açtı:

“Niyetim ‘i’lâ-yı kelimetullah’ ve kastım ‘ittihad-ı İslâm’ durur. Eğer seferümde hayır var ise asan eyle, ümmet-i Muhammed’i sahrada zebun koma Allah’ım!”

Rahmân'a Ulaşan Dua

ŞAM'DA ZİYARET ettiği meşhur Şeyh Bedahşi, kendisinden dua niyaz eden padişaha bu hadiseyi hatırlatacak ve şöyle diyecekti:

“Siz, İlâhî lütfâ mazhar ve Müslümanların da sığınağsınız. Bu sebeple biz sizin kabule şayan duanıza muhtacıız.”⁵⁰

Ordu çölü geçti, ama nasıl? İnsanüstü bir gayret ve akıllara durgunluk veren bir cür’etle... Hepsinden mühimi, Yavuz’un bitip tükenmek bilmeyen enerjisi sayesinde...

Yavuz Padişah, sık sık atından inip yeniçerilerin arasına giriyor, onlarla yürüyor, onlarla yiyor, ümitlerin solmaya başladığı demlerde ise ok gibi fırlayıp, başarıma azminin öncülüğünü yapıyordu. Kâh hasta bir askerin terini siliyor, kâh kuma saplanan bir top arabasına omuz veriyordu. Ter içinde, soluk soluğa kaldığı demlerde dinlenmesini rica edenlere, “Bizim rahmetimiz, zahmettedir.” diyor, bütün dinlenme tekliflerini redde-

⁵⁰ Osman Turan, Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi, s. 399.

dip, askeriyle haşır neşir oluyordu.

Sonunda Sina Çölü geçilmişti, ama asker çok yorgundu. Birçok hasta ve yol boyunca uğradıkları baskınlar yüzünden yaralıları vardı. Şartlar hâlâ Memlûkleri koruyordu. Bir kere, yüzyıllardır sahibi bulundukları ve çok iyi tanıdıkları toprakları savunuyorlardı. Topoğrafya şartlarına tamamıyla vâkıftılar. Cesaretle yeniçerilerden hiç de aşağı kalmayan Memlûk süvarileri, başlarında genç, cesur Tumanbay'la bütünleşip güçlenmişlerdi. En mühimi de, 426 bin mevcutlu⁵¹ muazzam bir orduya sahiptiler.

“Haydar Çelebi Ruznamesi” şöyle yazıyor:

“Tumanbay hendekler kazub ve metrisler idup ve envai toplar kurub... cündiden ve Arap'tan ve zenginden yigirmi bin mikdar adam cemeyleyüb Firengistan'dan gelmiş topçular ve tüfekçiler tedarük idüp asker-i hümayun mukabelesinde toplar ve tokatlar ve metrisler kurub kendüler baştan ayağa ahenpuş olup at arkasına gelüb hazret-i padişah dahi bu hâlden agâh olub Cebel-i Mukattam demekle maruf yoldan yörüdü...”⁵²

Bundan da anlaşılacağı gibi, Mısır Sultanı Tumanbay, Yavuz'un gelmesi muhtemel olan yolda 20 bin kişi ve toplarla tertibat almış, ancak bu tedbirden vaktinde haberdar olan Yavuz, değişik bir plân uygulayarak Tumanbay'ı şaşırtmıştır.

Hoca Sadüddin de bunu doğruluyor:

“Ridaniye dirler bir yer var idi; anda hendek kazup ve toplar çıkarup kendülerine cenk yeri düzüp Sultan Selim'in gelmesine muntazır olup durdular. Sultan Selim dahi bunların hendeğinden ve toplarından haber

⁵¹ Öztuna, s. 238.

⁵² Feridun Bey, Münşeat, 1: 488.

alıcak ol ciheti koyup Mısır'ın üstü yanından sağ tarafından tutup gelüp Çerakisenin alayları yanlarından inüp ol hendekler ve toplar battal [işe yaramaz] olup kaldı.”⁵³

Şartlar Tumanbay'ın lehine olmakla birlikte, Osmanlı ordusu eğitim, moral ve top üstünlüğüne sahipti. Memlûklerin sabit toplarına karşılık, Osmanlıların hareketli ve yivli topları vardı. Osmanlılar yivli topları ilk defa Ridaniye Savaşında kullanıyorlar ve çok iyi sonuç alıyorlardı.⁵⁴

Osmanlı ordusunun bir avantajı daha vardı: Yavuz'un dehası, sefer sırasında, üst üste beş ve 10 gülle atabilen toplar dökürmüştü.

Nihayet Ridaniye'de karşılaştılar; ve...

22 Ocak 1517 akşamı güneşle birlikte Mısır Memlûk İmparatorluğu da battı. Ama bu zafer Osmanlılara da çok pahalıya mâl olmuş, Yavuz'un “Mısır'ı aldık, ama Mısır'a bedel Sinan'ımızı kaybettik!” diyerek ağladığı Veziriazam Sinan Paşa başta olmak üzere kıymetli pek çok komutan ve asker şehit olmuştu.

Ardından Kahire fethedilecek, Tumanbay'ın emri altında tekrar toplanıp mukavemete kalkışan Memlûk ordusu döküntüleri ezilecek, nihayet Tumanbay da esir edilip Mısır fethi tamamlanacaktı.

Tumanbay'la konuşan Yavuz, genç sultandan (kendisi o sıralar 47 yaşlarındadır) çok hoşlanmış, hayatını bağışlamıştı. Ancak halkın aşırı taşkınlığı, Tumanbay'ın sonu oldu. Sıcağı sıcağına bir ayaklanmadan çekinen padişah, hükümdar esirini idam ettirmek zorunda kaldı (13 Nisan 1517).

⁵³ Tacü't-tevarih, 2: 354.

⁵⁴ Yavuz'un yivli topları İstanbul'da Askerî Müze'dedir.

Mısır fethi sırasında ölen bir tüccarın muazzam serveti kayıt altına alınmış ve servetine el konulması yolunda Yavuz Selim'e defterdarlar tarafından bir takrir yazılmıştı. Bu takrir Yavuz'u çok kızdırdı. "Ölenin malı, mirasçılarınınındır. Burası diyar-ı İslâm'dır." diye bağırdı. Ve takririn kenarına şöyle bir kayıt düştü:

"Müteveffaya [ölene] rahmet, malına bereket, evlâdına afiyet, gammaza [ihbarcıya] lânet!"

Ders Alınacak Bir Levha

PADİŞAH, MAKSADINA nail olmuş, siyasî haritada İslâm âleminin sınırlarını kaldırmıştı. Şimdi sıra, ruhî birlik sağlamaktaydı. Fazla güç olmayacaktı. Zira din, İslâm milletleri arasında en güçlü birleştiriciydi. Bu muhtevaya uygun tedbirler alması yetecekti. Bu bakımdan yeni fethettiği ülkelerde hummalı bir imar faaliyeti başlatıyor, kıldan ince kılıçtan keskin İslâm adaletini taraf gözetmeden, zengin fakir ayırımı yapmadan uyguluyor, her biri Mısır'a bedel gönüller fethediyordu.

O günlerin birinde Pirî Mehmed Paşayı huzuruna çağırdı.

“Müşkülüm var lalam!” dedi, “Allah'ın izniyle Mısır'ı fethedyedik, ‘Hadimü'l-Haremeyn’ unvanıyla muazzaz olduk. Civarımızda emrimize muhalefet edecek, ideallerimizin önünde duracak kimse kalmadı. Söyle bana, bu vaziyette devletin zevali ihtimali var mıdır?”

Şehzadelik günlerinden beri Yavuz'un sırdaşı olan Pirî Paşa, her zamanki gibi düşündüğünü hiç tereddütsüz söyledi:

“Cedd-i emcedinizin koyduğu kanun ve kaideler icra olundukça devletin zevali muhaldır. Ama evlâdınızın hilâfeti zamanında akılsız veziriazamlar tayin olunur, rüşvet kapıları açılarak mansıplar ehline verilmez, devlet işlerinde kadınların hükmü yürürse, bu devletin zevali mukarrer olur!”⁵⁵

Şimdi düşünelim: Osmanlı Devleti neden çöktü? Daha da önemlisi, Türkiye Cumhuriyeti neden bir türlü belini doğrultamıyor?

Geçelim...

Mısır Seferi uzadıkça uzamış, meşakkatler çekilmişti; ama Osmanlı tarihi, bir zafer tacına daha kavuşmuştu. Ancak şimdi asker, vatanını özlüyordu. Dönüş geciktikçe söylenmeler artmıştı. Şurda burda türküler yakılıyordu:

*Nemiz kaldı bizim mülk-i Arep'te?
Nice biz dururuz Şam u Halep'te
Cihan halkı kamu iş u tarabda
Gel ahi gidelüm Rum illerine.*

Kemal Paşazade, asker türküsünü Yavuz Sultan Selim'e söyleyince padişah hak verdi:

“Ben Hadimü'l-Haremeyn olmak için beklerdim. İmdi muradumuz hâsıl oldu; sılaya azimet ederüz.”

Ve Hadimü'l-Haremeyni's-Şerifeyn, Padişah-ı Hilâfet-penah, Saye-i İlâh, Sultan-ı berr ve'l-bahr, Şehinşah-i kişver-gir, el-Müeyyed min'ind-Allah, İftihar-ı Âl-i Osman Sultan Selim Han, sılaya dönüş emrini verdi.

⁵⁵ Anonim Kitab-ı Müstehap'tan naklen Osman Turan, s. 398.

Âlimin Kıymeti

YAVUZ SULTAN Selim, vakit kaybını cinayetle eş tutan bir padişahı. Bu bakımdan bir anını bile boş geçirmezdi. Etrafindakileri de buna alıştırmış, bu yüzden ki sekiz yıllık hükümdarlığa 80 yılın icraatını sığdıracak kadar büyük bir hız kazanmıştı.

Ordusunun başında İstanbul'a dönüyordu. İki yanında, hayatı boyunca değer verdiği, her birini bir kıymet hükmü yaptığı hocaları vardı. Durmadan sualler soruyor, yeni şeyler öğrenmenin hazzını yudumluyordu.

Bir ara, padişahın sağında at süren büyük âlim ve fazıl insan İbni Kemal'in atı şaha kalktı. Yol çok çamurluydu. Atın sıçrattığı çamur, Yavuz'un kaftanına bulamıştı. Duruma çok üzülen, belki de endişelenen İbni Kemal, sözünü yarıda kesip sustu. Başını mahcubiyetle indirdi.

Yavuz, değerli hocasının edebî ve mahcubiyeti karşısında kızarmıştı.

"Gamkin olma." dedi, "Sizin gibi bir âlimin atının ayağından sıçrayan çamur, bizim için bir süstür!"

Kaftanını çıkardı, dürdü, hemen temiz kaftan koşturan hizmetkârlarına uzattı:

“Vasiyetimdir: Öldüğüm zaman bu kaftanı sandukamın üstüne koysunlar.”

Öldüğü zaman vasiyeti hatırlanmış, çamurlu kaftanı sandukasının üzerine örtülmüştür.

Alkış İstemez

YAVUZ, TARİHTE ancak birkaç cihangire nasip olan büyük zafer tacıyla İstanbul'a dönüyordu. İki sene iki ay süren Mısır Seferiyle devletin hudutlarını iki mislinden fazla genişletmiş, "yeryüzünün üçüncü büyük devleti" sayılan Mısır Memlûk İmparatorluğuna son vermiş, "Halife-i Ruy-i Zemin" unvanını almıştı. Tek seferde bu derece büyük bir başarı kazanan padişahını, İstanbul alkışlamaya hazırlanıyordu. Halk günlerdir şanlı padişahını bağrına basmak için bekliyordu.

Hayatı boyunca sadeliği benimsemiş, gösteriştan süsten daima kaçınmış, hatta bir bayram sabahı cicilerini giyip el öpmeye gelen sevgili oğlu Süleyman'ı "Anana giyecek bir şey bırakmamışsın be oğlum!" diyerek azarlamış bir padişah olan Yavuz Sultan Selim, İstanbul'a girişinde tezahürat filân istemiyordu. Bunu vezirlerine de söylemişti; ancak İstanbul halkının günlerdir bu anı beklediğini, aylardır zafer şenlikleriyle gece gündüz şehrin çalkalandığını, kendisine tezahürat yapılmasını engellemeyeceklerini bildirdiler. Son derece sıkılan Yavuz Selim,

“Biz bunca meşakkate, alkış uğruna katlanmadık. Halis niyetimiz, rıza-yı İlâhîdir.” diyerek, bir gün sonra merasimle girmesi gereken şehre, gece vakti, yanına sadece birkaç kişi alarak girdi. Bir sandalla karşıya geçti ve gizlice saraya yerleşti.

Bugün her gittiği yerde tantanalı merasimlerle, âdeta “Mısır Fatihî” gibi karşılanan, daha doğrusu kendilerini karşılatanları ve alkışlatanları düşünüyoruz da, aradaki korkunç devlet adamlığı farkını görüyoruz...

Gerçekten alkışlanmayı hak edenlerin alkıştan kaçması ne kadar tabîî ise, alkışı hak edecek hiçbir şey yapmayanların da alkışa susaması ve koşması o kadar tabîîdir. Bir tarafta gerçek büyüklüğün engin tevazuu, diğer tarafta “büyük görünme” hırslarının sahte tantanası vardır.

İki sene iki ay süren seferden, onca çile ve sıkıntıdan sonra, nihayet rahatça uyuma fırsatını bulan Yavuz Padişah, ne kadar dinlendi dersiniz? Sadece 10 gün!... Sarayında 10 gün kaldı ve Edirne’de “saltanat naibi” olarak bıraktığı oğlu Süleyman’la devlet işlerini görüşmeye gitti.

Padişah, ama insandı. Her insan gibi yorulması, bıkmaması, usanması tabîî karşılanırdı. Elbette yorgundu. Sefer boyunca süren hadiselerin baskısı altındaydı. Ama dinlenmeyi düşünmüyordu. Sarayda 10 gün istirahat etmekle yetinmiş, zaten o günlerini de yine devlet işlerinde, bilhassa donanma mevzuunda yoğun çalışmalarla değerlendirmişti.

Şimdilerin çalışmaktan çok dinlenen idarecilerine baktıkça, o zirveden bu noktaya düşüşün hikâyesini okur gibi oluyoruz.

Menfide ve müspette isim yapmış insanların ortak vasfı, hiç şüphesiz, çok çalışmalarıdır. Başarının yolu,

ihlâsla çalışmaktan geçer. Hele idarecilerin, idareleri altında bulunanlara örnek olma durumları vardır ki, bu, onları daha fazla çalışmaya mecbur eder.

Yavuz, böyle örnek bir padişahtı. Maksadına ulaşmak için gecesini gündüzüne katıyor, geceleri başında takke, gözünde gözlükle okuyarak sabahlıyor, gündüzleri “iki padişaha az” gördüğü dünyanın her köşesine “i’lâ-yı kelimetullah” sancağını dikmek için plânlar yapıyordu.

Bütün maksadını iki Farisî mısraya sığdırdı:

*În sefer kerden ve in bi ser ü sammani-i ma
Behr-i cemiyet dilhast, perişan-i ma*

Yani:

“Bu seferlerimiz, bu sıkıntılarımız ve bu perişanlığımız, hep gönülleri birleştirmek—İslâm birliğini temin etmek—içindir.”

Yerini ve mevkiini yine bir şiirinde şöyle özetledi:

*El-mülkü lillâhi, men yazfer bineyli münan
Yüreddid kahren ve yehuu nefsehu’d-dereka*

*Levkane li ev li gayri kad ü emmületin
Fevkad türabi le kane’l-emrû müştereka*

Yani:

“Mülk, Allah’ındır. Kim (Allah’ın yardımı olmadan) istediğini elde etmede zafere ulaştığını söylerse, Allah onu kahreder ve aşağı derecelere indirir.”

Söyleyecek ne kaldı? Osmanlıların bu mefkûreye bağlı kaldıkları ölçüde yüceldiklerini hatırlamaktan başka...

Güçlü Donanma Rüyası

Şevketli padişah buyurdi ki: "Rodos'un fethin diler-süz; ne kadar barutunuz var?" Didiler ki: "Dört ay yete-cek kadar." Gazaba gelüp: "Ceddim cennetmekân Sultan Mehmed Han zamanunda Rodos'un alınamamasının mahcubiyeti hâlâ devam idüp durur iken siz bu mahcu-biyeti iki kat mı yapmak istersüz? Dört aylık barut hiç yeter mi? Benim de beraber bulunmamı dilersüz: Gide-rüm; lâkin elüm boş dönersem birinizi sağ komam!" didi.
Tacü't-Tevarih

YAVUZ, BAZILARINA rüya gibi gelen icraatlar yapan bir padişahı. Çaldıran, Mercidabık ve Mısır fethi, rüyalarını gerçekleştirmiş, Osmanlıları hilâfetle kucaklaştırmıştı. Şimdi dünyanın en güçlü donanması-nı kurup "dünya fethine açılma" rüyasını gerçekleştirenin vaktiydi. Pirî Mehmed Paşa, "Haliç'te muazzam bir tersane kurulması" fikrini padişaha sürekli şekilde telkin ediyor, Osmanlı donanmasının Venedik ve İspanya donanmasından daha güçlü hâle getirilmesini "ayakta kalmanın zarureti" sayıyordu.

Fatih dönemine kadar Osmanlı donanma merkezi Gelibolu idi. İlk defa Fatih Sultan Mehmed, Haliç'te Bizanslılardan kalma küçük bir tersaneyi faaliyete geçirmiş, böylece İstanbul'da da küçük tonajlı kadırgalar inşa eden bir tersane kurulmuştu. Ama İstanbul fethinden bu yana 60 sene geçmiş ve deniz teknolojisi bir hayli gelişme kaydetmişti. Hiçbir teknolojik gelişmenin dışında kalmayan Osmanlı Devleti, denizcilikteki yenileşmeye de ayak uydurmak zorundaydı.

Yavuz, çok önce düşündüğü plânını, Pirî Paşayla birlikte yeniden gözden geçirip yürürlüğe koydu.

"Pirî lalam, Haliç'te, Galata'dan Kâğıthane Deresine kadar olan uzun şeritte 300 kadar inşaat tezgâhı kurmak muradımızdır. İcabı yapıla!"

Bu kadar büyük bir plânı gerçekleştirmeye ömrü yetmeyecek, muazzam tersanesinin ancak bir bölümünü görebilecekti. Tersane kısa bir süre içinde bitiriliyor ve ilk merhalede 100 gali [nakliye mavnası], 20 fosta, 21 parça [hem nakliye hem de savaş gemisi], 3 büyük yelkenli ve 6 perkendi [18 ve 19 oturaklı büyük harp gemisi] yapılıyordu.

Sultan Selim, bir gün İbni Kemal'e şöyle diyordu:

"Tersaneyi 300 adet yapmak istiyorum. Tâ Galata Hisarından Kâğıthane'ye dek olmak gerektür. İnşallah niyetim feth-i Efrencedür."⁵⁶

⁵⁶ Lûtfî Paşa, Asafname.

Barbaros'un Elçisi

BU SIRADA (15 Mayıs 1519) Cezayir'i feth ile "sultan" unvanını alan Barbaros'un elçisi İstanbul'a geldi ve Barbaros kardeşlerin padişaha bağlılık mesajını getirdi.

Yavuz'un, Barbaros kardeşlerden öteden beri haberi vardı. Hareketlerini dikkatle takip ediyor, gelişmelerden anında haberdar oluyordu.

Oruç ve İlyas kardeşlerin şahadetinden sonra yıldızı parlayan üçüncü kardeş Hayrüddin Hızır Reis (Barbaros Hayrüddin Paşa) Akdeniz'de rakipsiz bir kuvvet hâline gelmiş, Cerbe Adasındaki üssünden deryaya açılarak Tunus'u da fethetmişti. Bu, büyük bir başarıydı. Tabiatıyla padişah, Hızır Reis'in bundan sonraki davranışlarını daha büyük bir dikkatle takip etmek mecburiyetini hissediyordu. Acaba Osmanlılar karşısında Barbaros'un tavrı ne olacaktı? Yüreğinde, ufaktan bir endişe hissediyordu.

"Hacı Hüseyin" isimli elçi huzura gelip, Barbaros'un devleti ve donanması ile padişahın hizmetinde bulunduğunu, emirlerini beklediğini arz edinceye kadar endi-

şeleri sürdü. Ancak bunu duyunca fevkalâde rahatladı. Barbaros Hızır Reis'e bir hükümdarlık menşuru ile murrassa bir kılıç, hil'at ve çeşitli hediyeler göndererek memnuniyetini gösterdi.

Barbaros Hayrüddin Reis, istediği anda Anadolu'dan asker toplayabilecekti. Böylece Barbaros, başıboş bir korsan olmaktan çıkıyor, cihan devletinin hizmetine giriyor ve ulvî emellere dört elle sarılıp başarıdan başarıya koşmaya başlıyordu. Nihayet Yavuz'un şanlı oğlu Sultan Süleyman zamanında bizzat İstanbul'a gelerek cihan devletine kaptanıderya oldu.

Sefer Hazırlığı

HAYATINDA DAKİKALARINI bile boşa geçirmeyen Yavuz Sultan Selim, yeni bir sefer hazırlığına girişmişti. Ama kimseye bu konuda bir şey söylemiyor, kâh Rodos, kâh Belgrad, kâh İran üzerine “azimet”ten bahsediyordu.

Osmanlı hazinesi ağzına kadar altın doluydu.⁵⁷ Devlet yalnız askerî ve siyasî alanda değil, ekonomik alanda da en güçlü dönemini yaşıyordu.

Büyük bir seferi zafere çevirecek her türlü imkân mevcuttu. Hazırlıklar tamamlanmıştı.

Ordu Edirne’de toplanıyordu.

Padişah hâlâ sırrını saklıyor, ısrar eden vezirlerine gülümseyerek şöyle diyordu:

“Bizüm şimden sonra sefer-i ahiretten gayri seferümüz yoktur!”

⁵⁷ Yavuz’un şöyle bir vasiyeti vardı:

“Benim altınla doldurduğum hazineyi torunlarımdan her kim altınla doldurursa kendi mührüyle mühürlesin. Ve illâ benim mührümle mühürlensin.”

Torunlarından hiçbirisi hazineyi o günkü kadar dolduramadığından kapısı Yavuz’un mührüyle mühürlendi. Yavuz’un bastırduğu altınlara “Şahî” ve “Selimî” denirdi.

Osmanlı müverrihleri, Yavuz'un bu sözüne bakarak kerametine hükmederler. Gerçekten de bu söz, bir süre sonra kapısını çalan ecelin habercisi gibiydi.

Ve Son Sefer

*Az zaman içre çok iş etmiş idi
Sayesi olmuş idi âlem-gir
Sems-i asr idi asırda şemsin
Zillî memdud olur zamanı kasir*

*Tac ü tahıryla fahreder beyler
Fahrederdi anınla tac ü serir
Öldü Sultan Selim hayf u dırığ
Hem kalem ağlasun ana hem tiğ
Kemal Paşazade
(İbni Kemal)*

TEMMUZ AYININ başlarıydı. Yavuz Sultan Selim, sevgili nedimi ve sırdaşı Hasan Can'la Hasbahçe'de geziniyor, gelecek için tasavvurlarını anlatıyordu.

Bahçeden saraya çıkan yokuşu ortalamıştı. Birden durdu. İki-üç adım geriden kendisini takip eden Hasan Can'a döndü.

"Can yoldaşım," dedi, "arkamda güya bir har batub azap virür!"

Hasan Can, o zamana kadar padişahının, sağlığından tek kelimeyle dahi şikâyet ettiğini duymamıştı. Herhâlde büyük ıstırap çekiyordu. Telâşlandı:

“Destur verirsiniz hünkârım, size azap veren nesneyi görmek dilerim.”

Yavuz Padişah sırtını açtı. Hasan Can dikkatle inceledi. Ağrıdığını söylediği yerde, etrafı kırmızılaşmış bir sivilceden başka bir şey yoktu. Eliyle yoklayınca basit bir sivilce olmadığını fark etti.

“Hemen bir hekime gösteriniz hünkârım. Merhem ursunlar.”

“Bırak hekim tavsiyesini de Hasan Can, sıkıver gitsin.”

“Henüz hamdır hünkârım, zedelemek caiz olmaz. Hekimbaşıyı çağıralım, baksın.”

Yavuz hızla önünü kapattı. Kaşları çatılmıştı:

“Biz çelebi [beyefendi] değiliz ki bir çiban için hekime müracaat edelim...”

Geceyi rahatsız geçirdi. Gün ağarır ağarmaz hamama gidip tellâklara çibanı sıktırdı. Ama bu, acılarını artırmaktan başka bir işe yaramadı. Yine de önem vermiyor, bir an önce Edirne’ye gidip, kendisini bekleyen orduya katılmak ve sefere çıkmak istiyordu.

“Veziriazamımız Piri Paşayı ordu-yu hümayunla bile Edirne’ye gönderdik. Biz dahi tez elden onlara kavuşmak dileriz. Padişahlar ordularıyla olmak lâzımdır.” diyordu.

18 Temmuz 1520 günü İstanbul’dan merasimle Edirne’ye hareket etti. Hasan Can yanından bir an bile ayrılmıyor, doktorlar padişahın giderek artan ağrılarını dindirmek için büyük gayret gösteriyorlardı.

Hiç değilse arabayla seyahat etmesini tavsiye etmişler, ama dinletememişlerdi. Yavuz Padişah hâlâ hastalı-

ğını ciddiye almıyor, ağrılarını yutkunup gülmeye çalışıyordu:

“Rahatsızlığımızı yoldaşlara söylemeyin, hiçbir şey olmamış gibi davranın...”

Sık sık konaklayarak, nihayet, bir zamanlar babasıyla savaştığı Uğraş Deresi mevkiine gelindi. Ağrıları dayanılmaz bir hâl almıştı. At üstünde tutunmak için insanüstü bir gayret gösteriyordu. Çıban büyümüş, avuç içi genişliğinde olmuştu. Saray Başhekimi Ahi Çelebi, son derece endişeliydi. Uğraş Deresinde padişaha yaklaştı:

“Burada konaklanması münasiptir hünkârım. At sırtında daha fazla gitmeniz hicran olur!”

Yavuz Padişah acı acı başhekime baktı:

“Bizim gayri ata binecek hâlimiz mi kaldı Ahi?...”

Hasan Can, padişahının sözlerini duyunca sarsıldı. Hıçkırmamak için kendini güç tuttu. Beldeler fetheden koca cihangiri bu hâlde mi görecekti? Attan inmesine yardım etmek için fırladı. Ancak padişah, bir el işaretleriyle onu uzaklaştırdı. Herkes bakıyordu. Bu durumda hastalığını belli edecek davranışlardan kaçınmalı, herkese sıhhat ve afiyette olduğunu göstermeliydi.

Atından indi. Acılarını sezdirmeyen diri adımlarla otağına girdi. Yatağa uzandı. Bitkindi. Bir işaretle Hasan Can’ı çağırdı:

“Pirî Paşaya haber sal, gelsün. Ahir ömrümüzde veziriazamımıza söyleyeceklerümüz vardır.”

“Derhal hünkârım!”

O Edirne’ye gidecek haberciyi yola çıkarırken, hekimler bir kere daha padişahı muayene etmiş, sonra aralarında teşhis koymuşlar ve durumu Hasan Can’a bildirmeye gitmişlerdi.

“Devasız dert.” diyordu Hekimbaşı Ahi Çelebi, “Padişahımız, ahalinin ‘yanıkara’ tabir ettiği şirpençe iletici-

ne müptelâdır. Ne cihetle tedavi olunacağı malûmumuz değildir.”

Hasan Can, can evinden vurulmuştu.

“Merhemurun,” diye inledi çaresizlikle, “derman bulun! Bunca zamandır efendimizin ekmeğini yediniz. Çaresin bulamaz iseniz ekmeği dizinize durur!”

Hekimbaşı ağlamaklıydı. Ellerini iki yana açtı:

“Merhemlerimiz şifa virmez oldu. Tiryaklarımız tedaviden âciz durur. Duadan gayri yapabileceğimiz bir şey yok.”

Hasan Can, diğer hekimlere baktı. Hekimbaşının sözlerini tasdikle başlarını sallıyorlardı. Çaresizliğin koyu karasına gömülmüşlerdi. Hasan Can, isyan öfkesinde bağırıyordu:

“Bu nice baş sallamadır koca hekimler? Dağ gibi padişahı küçük bir sivilce bitirir, ama siz toplaşıp acz içre baş sallarsüz!”

Hekimler suskundu. Önlerine bakıp bakıp yutkunuyorlardı. Hekimbaşı Ahi Çelebi hak veriyordu Hasan Can’a. Hak veriyordu ve o da çaresizliğine içerliyordu. Fakat yapabileceği bir şey yoktu.

“Efendimizin kurtulmasını biz de isteriz.” diye konuştu, “Lâkin Allah’ın bildiğini kuldan ne saklamalı? Efendimiz, ahiret yolculuğunun eşiğinde bulunur. Cenab-ı Hakkın huzuruna istediğini geri döndürecek güç kimde var? Huzura git, vakit hitam buluncaya kadar Kur’an-ı Kerim kıraat eyle...”

Gözyaşlarını daha fazla tutamadı. Bir köşeye büzüldü. Başını kucağına çekti. Sarsılarak ağlamaya başladı. Hekimbaşı, şimdiye kadar kendini böylesine yalnız ve çaresiz hissettiğini hiç hatırlamıyordu.

Hasan Can toparlanmaya çalıştı.

Padişahın otağına gidecek, son durumu öğrenecekti.

Huzura perişanlığını götürmemeliydi.

Ağır ağır otağ-ı hümayuna girdi. Padişahın gözleri kapalıydı; fakat nasıl olmuşsa, kendisini fark etmişti.

“Yaklaş Hasan Can, beri gel!”

Bir an ümitlendi. Belki hekimler yanılmıştı... Belki padişahın sırtındaki çiban, şirpençe değildi... Birkaç gün içinde şifa bulacak ve ordunun arkasında sefere çıkacaktı... Yatağa iyice sokuldu. Söyleyeceklerinin tek kelimesini kaçırmamak için, kulağını yaklaştırdı:

“Geldim şevketlüm, emredin!”

Yavuz’un sesi fısıltılıydı. Kesik kesik konuşuyor, kelimeler arasında duraklayıp bocalıyordu:

“Hasan Can, sözünle amel itmedük, emma kendü-müzü helâk ittük!”

Bir süre sustu. Hafifçe gözlerini aralayarak can dostunu son defa inceledi. Dudaklarında inceden, yalpalı bir gülüş oynadı:

“Hasan Can, söyle, bu ne hâldür?”

Hasan Can, şimdiye kadar padişahından hiçbir şey saklamamıştı. Her zaman açıkça düşüncelerini söylemiş, zaten bu yüzden padişahın sevgisini ve saygısını kazanmıştı.

Şimdi ilk defa düşündüğünü, doğru bildiğini söylemek gelmiyordu içinden. Ama oyalanmaya da alışık değildi. İnanmadığı şeyleri söyleyemezdi.

Tereddüdü uzadı. Sessizlik büyüyerek otağa çöktü.

“Ne hâldir?” diye tekrarladı Yavuz, “Bizim şu hâlimiz ne hâldir Hasan Can?”

Hıçkırıklar genzine tıkanmıştı Hasan Can’ın. Hıçkırıklarını tutuyor, ama gözyaşlarını tutamıyordu. Daha fazla susamazdı. Padişah, cevabın doğrusunu bekliyordu. Doğrusunu söylemeliydi:

“Hünkârım! Cenab-ı Hakka teveccüh edip Allah’la

beraber olacak zamandır!”

Yavuz irkildi. Yatağa düştüğü andan beri ilk defa yavuzlaştı. Diri bir sesle, âdeta kükredi:

“Bizi bunca zamandan berü kiminle bilür idin? Cenab-ı Hakka teveccühümüzde kusur mu fehmi ittün?”

Hasan Can, bir ümit ve üzüntü deminde bocalayarak cevap verdi:

“Hâşâ ki bir zaman zikr-i Rahmân’dan gufûl müşahede itmiş olam: Lâkin bu zaman gayri zamana benzelediği cihetten ihtiyaten cesaret eyledüm.”

Yavuz’un son kükremesiydi. Hasan Can, “Allah’la beraber olacak zamandır.” deyince dayanamamış, ayaklanan isyanını kükreterek dindirmişti: Her zaman Allah’la beraber olduğunu haykırma ihtiyacı duymuş, bunun için dirilmişti. Şimdi bitkindi.

“Sure-i Yâsin tilâvet et.” demesini Hasan Can, zar zor duydu. Sesine nefesine hırıltılar karışıyordu. Bazen de nefessiz kalıyor, Hasan Can’ı ürkütüyordu.

Yâsin Suresini okumaya başladı.

Padişah, sessizce Hasan Can’ı takip ediyor, dudakları kımıl kımıl, onunla birlikte okuyordu.

Bütün sureyi bir kere bitirdiler. Hasan Can tekrar baştan aldı. Yine birlikte “Selâm” ayetine geldiler. Hasan Can’ın gözleri padişahın gözünde idi. Derin bir soluk aldığını, bir süre bırakmamak istercesine içinde tutuktan sonra hırıltıyla bıraktığını ve hareketsiz kaldığını gördü.

Osmanlıların ilk halifesi, dünya hayatından terhis olmuştu...

Vakit gece yarısını geçkinceydi. Milâdî takvimler 21 Eylül’den 22 Eylül’e devriliyordu.

Ve bir cihangir, hayata veda ediyordu.

Ölümü askerden bir süre saklanacak, sevgili oğlu Sü-

leyman valilik yaptığı Manisa'dan gelip tahta çıktıktan sonra açıklanacak ve bir araba içinde İstanbul'a getirilip Sultan Selim Camiinin yanındaki türbesine gömülecekti.

Öldüğünde cihangir, tam 50 yaşındaydı; 8 yıl, 4 ay, 28 gün padişahlık yapmıştı.

Padişahlığının her yılı, bir devir gibiydi. Bu muhteşem hakikati idrak eden şair Abdülhak Hamid, onu şöyle anlatıyor:

*Kaldın cihanda bir an, her anın oldu bu devr
Mülk-i ezeldi güya tahtında hem-civarın
Türbendir en azimi fethettiğin diyarın
Tahtın getürdi yerden umkiyeti kıyame
Eyler ruhuna davet ulviyeti mezarın.*

Kişiliği

YAVUZ SULTAN Selim, uzuna yakın orta boylu, toparlak kırmızı yüzlü, çatık siyah kaşlı, iri kemikli, koç burunlu, uzun boyunlu, gür bıyıklı ve sakalsız idi.

Boş oturmayı sevmez, mürailikten nefret eder, tantanadan hiç hoşlanmaz, çok sade ve gösterişsiz giyinirdi. Niçin süslü giyinmediği yolundaki bir suali, şöyle cevaplandırmıştı:

“Vükelâ ve ümeranın süslü elbiseler giymesi, padişahlarına tazimden ileri gelmektedir. Biz kime tazime mecburuz ki bu külfeti ihtiyar edelim?”⁵⁸

Şiddetli ve hiddetli bir hükümdardı. Ancak devletin Şarktan ve Garptan tehdit altında bulunduğu bir dönemde babasına karşı silâhlı mücadeleye girmek gibi şiddet hareketlerinin mazereti, “devletin bütünlüğünü korumak”tır. Ve bu mazeret, o şiddeti herhâlde affettirir. Bununla birlikte hiç yersiz hiddet göstermediği, hiç hata etmediği elbette savunulamaz. Hele bazı hataları vardır ki, sonra kendisi de pişman olmuş, hatta gözyaşı

⁵⁸ Şapolyo, s. 151.

bile dökmüştür. Ama gözyaşı ve pişmanlık dahi bazı hataların izlerini yok edemiyor...

Tarihçi İ. H. Danişmend, Yavuz Selim'in "hatalı" bulduğu davranışlarını sıraladıktan sonra bir sonuca gidiyor ki, cidden dikkat çekicidir. Şöyle diyor:

"Her milletin hayatında şiddetin en hayatî zaruret hâlini aldığı demler vardır: Yavuz, işte böyle bir devrin adamıdır... Hem kendi ordusu, hem düşman ordularıyla mücadele etmek ve hem kendi vüzerası, hem düşman devlet adamlarıyla uğraşmak mecburiyetinde kalan bir ideal adamı için şiddet en büyük meziyet, mülâyemet en büyük kusurdur. İkinci Bayezid'in aczinden doğan anarşi devrine nihayet vermek için Yavuz şiddetinde bir tip, tarihî bir zaruret demektir."⁵⁹

Öfkesi burnunda bir padişahı, ama hükme rıza göstermesini de bilirdi. İstanbul Rumlarının türlü fesatlıklar çıkarmaları bir gün canını öylesine sıkırmıştı ki, yerinden fırlayarak bağırmıştı:

"Mülkümde ne kadar Rum varsa ya Müslüman olurlar yahut kâmilen kılıçtan geçerler!"

Bu sözler Zembilli Hocanın kulağına gelmiş, derhal padişaha giderek meselenin aslını sormuş, padişah doğrulayınca da şöyle demişti:

"Hünkârım, dinimizde cebir yoktur. Atanız Fatih Sultan Mehmed de böylece amel etmiş ve Rumları dinlerinde, inançlarında serbest bırakmıştı. Ata fermanına hürmet gerektür."

Bir süre düşünen Yavuz, nihayet Zembilli'ye dönerek çıkmıştı:

"Efendi, efendi!... Artık devlet işlerine karışmaya başladın."

⁵⁹ Kronoloji, s. 56-57.

“Ben size şeriatin yolunu gösteriyorum. Bunda ne olmak ihtimali vardır? Hüküm çığnerseniz hakkınızda fetva virirüm!”

Padişah, şeyhülislâmın gücünü biliyordu. Töreye göre, onu değiştiremezdi; ancak ölüm, şeyhülislâmı makamından ederdi. Oysa padişahın padişahlıktan düşmesi için bir fetva yeterdi. Ve Zembilli gibi biri, başından hiç endişe etmeden bu fetvayı verirdi.

Gülümsemekten başka bir şey yapamamış, hocasının söylediklerini dikkate alarak kararından dönmüştü.

Yani Yavuz gibi öfkesi burnunda bir padişah bile “mutlak” değildi. Bazı makamlara hesap veriyor, şeriatin hükmüyle iradesi sınırlanıyordu.

Yavuz sık sık ilim, fikir, edebiyat adamlarını huzurunda toplar, onlarla sohbet etmekten büyük zevk alardı. Geceler boyu okuduğu olurdu. Okurken gözlük takar, özellikle “Vassaf Tarihi”ni okumaktan hoşlanırdı. Arapça ve Farsçayı bütün incelikleriyle bilirdi. Mısır’dan İstanbul’a dönerken bile boş durmamış, İbni Kemal’e İbni Tangıberdî’nin “Nücumü’z-zahire” isimli eserini tercüme ettirerek kâh at sırtında giderken, kâh konaklarda dinlenirken okumuştur.⁶⁰ Yavuz Padişah, hem bir cihangir, hem bir mutasavvıf, hem bir şair ve filozof idi. İlimiyle Osmanlı padişahları arasında müstesna bir yeri vardır.

Hazineyi altınla doldurmuştu, ama israfı sevmezdi. Bir gün Hazine Defterdarına, Sirkeci ile Sarayburnu arasında kendisi için bir köşk yaptırtmasını emretmişti. Defterdar Abdüsselâm Bey, padişahının şanına lâyık yapı-lı-köşkünü yaptırdı. Her şey tamam olunca padişahı davet etti. Memnun olacağını, hizmetlerini takdir ede-

⁶⁰ Osmanlı Tarih ve Edebiyat mecmuası, sayı: 2, s. 25-26.

ceğini sanıyordu; fakat azarına tutuldu:

“Ben sana bu kadar para sarfına ruhsat vermemiştim; muhtasarca bir gölgelik yapasun diye emretmiştim!”

Müşkül durumda kalan defterdar, köşkü kendi parasından yaptırdığını, padişahına arz etmek istediğini ve kabulünü istirham ettiğini bildirerek durumunu kurtardı.⁶¹

Devlet malını böyle korur, şahsî ihtiyaçlarına bile çok para sarf etmez, her ihtimale karşı devlet hazinesinin dolu olmasına azamî dikkat gösterirdi.

Hazineyi dolu bırakmasaydı, oğlu Sultan Süleyman, arka arkaya giriştiği seferlerin masrafını karşılayabilir miydi?

Demek oluyor ki, Yavuz Sultan Selim, yalnız kendi devrinin değil, devirlerin insanıydı. Bu bakımdan, kendisinden sonraki fetihlerde büyük şeref payını teslim etmek gerekir.

Sultan Birinci Selim, mükemmel bir eğitim görmüş, araştırma merakının şevkiyle okuduğu kitaplarla kültürünü beslemiş, yalnız nazariyatta kalmayarak öğrendiklerini hayata geçirmesini de bilmiştir.

Her hususu bütün alternatifleriyle değerlendirirdi. Tez ve emin bakışı karşısındakinin mizacını hemen ortaya çıkarır, sözlerin altında gizli olan gayeleri derhal sezer, faydalanacağı vasıtaları dikkatle seçer ve gayesine eriştiği anda onları hemen yok ederdi.⁶²

At üzerinde olduğu kadar divan toplantılarında da bitmez tükenmez bir dayanıklılığı vardı; vezirleriyle yaptığı uzun çalışmalarından asla şikâyet etmez, bahçede

⁶¹ Âli Tarihi'nden naklen Uzunçarşılı, s. 305.

⁶² Lamartine'den, s. 653.

dolaşmaktan ve yemek sofrasından fazla zevk almazdı. Haremindeki kadınlarla az ilgilenir, geç vakitlere kadar devlet işleriyle meşgul olurdu. Gece gündüz, kıyafetini değiştirerek kıraathanelere, pazarlara ve kışlalara girer, halkın düşüncelerini öğrenmeye çalışırdı. Padişahın uyanıklığını bilen halk, askerler ve devlet memurları, her yerde onun var olduğunu farz ederek hareketlerinde dikkatli davranırlardı.⁶³

İyi bir şair olan Yavuz, kahramanlık şiirleriyle lirik şiirler yazmıştır. “Şiir öyle bir kalıptır ki, içine temiz olmayan şeyler atılmaz.” şeklindeki sözü meşhurdur.

Başına “Selimî” denilen bir başlık giyerdi. Ve tek (sol) kulağına küpe takardı. Maamafih bu küpe mevzuu bir hayli ihtilâflıdır. Sadece birkaç müverrih, küpeden söz etmektedir.

Bilebildiğimiz kadarıyla da küpeli tek bir tasviri vardır. O da Topkapı Sarayı Müzesinde bulunmaktadır. Ancak o tablonun Yavuz’a mı, yoksa Şah İsmail’e mi ait olduğu hâlâ tartışılmaktadır. Yavuz’un sadeliği ne kadar çok sevdiği bilindiğine göre, tablonun, tantanaya düşkünlüğüyle meşhur Şah İsmail’e ait olma ihtimali daha kuvvetlidir. Çünkü tablodaki şahsın kıyafeti göz kamaştırıcıdır. Kulağındaki küpenin yanı sıra boynunda kolye, sarığında inciler, zümrütler vardır. Nasıl ki Topkapı Sarayı Müzesindeki bir taht “Şah İsmail’in Çaldıran’da ele geçirilen tahtı” diye meşhur olmuş ve hatta ders kitaplarına geçmişse, bu tablonun da Yavuz Selim’in tablosu” olarak meşhur olma ihtimali mevcuttur. Herhâlde rivayet, ihtiyatla karşılanmalıdır.

Öte yandan, “Yavuz’un neden küpe taktığı” yolunda da rivayetler bulunmaktadır. Tabii bunların dahi ihti-

⁶³ A.g.e., s. 652.

yatla karşılanması lâzım gelir.

En kuvvetli rivayete göre, Mısır Seferi sırasında Yavuz, birtakım erkeklerin kulaklarında küpe görmüş, niçin küpe taktıklarını sormuştur.

“Onların köle olduğu, küpenin kölelik işareti sayıldığı” şeklinde cevap verilince de, “Ben dahi Cenab-ı Hakkın kulu ve kölesiyim!” diyerek küpe takmaya başlamıştır.

Başka bir rivayet de şudur:

Yavuz, şehzadelik yıllarında Şah İsmail’in ülkesine (İran’a) gitmiş. Çok iyi satranç oynadığını ispatlamış. Satranca son derece meraklı olan Şah İsmail’e, Tebriz’e bir dervişin (derviş kılığında imiş) geldiğini, satrançta herkesi yendiğini haber vermişler. Meraklanan şah, derviş, yani Yavuz’u buldurmuş. Yavuz ilk oyunda yenilmiş, sonraki oyunlarda ise hep yenmiş. Buna çok içerleyen şah, Yavuz’un suratına bir tokat akşedip onu yanından kovmuş. Şahın tokadını yiyen Yavuz, “Kulağıma küpe olsun; bir gün bu tokadın acısını çıkarırım!” manasına kulağına bir küpe takmış.

Bir başka rivayet daha var: Buna göre Yavuz, yenice-rilerin ekseriyetinin mensup bulunduğu Hacı Bektaş tarikatine bağlılığını göstermek için küpe takarmış. Çünkü Bektaşî dervişleri, tek kulaklarına “Bektaşî menkuşu” adı verilen küpeden takarlarmış.

Çok dindar olduğu, alçak gönüllülüğü, fukarayı himayesi meşhurdur. Osmanlı Devletinin hemen her eyaletinde fukaraya günde üç öğün yemek çıkardı. Yerli olsun yabancı olsun, ister Hristiyan isterse putperest olsun herkes vakıf aşhanelerinde ücretsiz karnını doyurabilirdi. Zaman zaman da Yavuz, aşhanelerden birine gidip, aşçı yamaklarıyla birlikte yemek dağıtırdı.

Kıyafet değiştirerek kahvehaneleri, kışlaları, dükkân-

ları gezer; cuma namazlarını halkla aynı camide, aynı imamın arkasında kılar; zaman zaman “ayak divanı” kurup, halkın kendisinden yahut vezirlerinden şikâyetçi olup olmadığını bizzat ağızlarından dinlerdi.*

Yine de padişahların—tabiatıyla Yavuz’un—sıradan herhangi bir vatandaş kadar sade bir hayat yaşamadığı doğrudur.

Ama yabancı devlet temsilcilerine karşı zaman zaman zenginlik gösterisi yapmanın zarureti de kabul edilmelidir. Meselâ, sultanların evlilik törenleri ile şehzadelerin sünnet düğünleri gayetle tantanalıdır. Ancak gösterişe kaçan düğünler bile hayra vesile edilmiş, meselâ birkaç şehzade için yapılan sünnet düğünlerinde yüzlerce fakir çocuk da sünnet edilmiş; bir sultanın evlilik töreni, yüzlerce fakir kızın izdivacını gerçekleştirmiş, onları sadece rüyalarında gördükleri bir evlilik törenine ortak etmiştir.

* “Mutlakî” bir idarede böylesine halkla iç içelik, Cumhuriyet vatandaşlarının dahi kolay idrak edemeyeceği bir olaydır. Bugün devlet büyükleri, meydan nutkunda dahi halkla aralarında uzun bir mesafe koyuyorlar. Zırlı otomobiller içinde hızla geçip gidecekleri güzergâh önceden boşaltılıyor. O güzergâha girecek yayalar didik didik aranıyor. Sıradan bir vatandaşın herhangi bir üst seviye idarecisine ulaşması, çeşitli merasimler gerektiriyor; çoğu zaman yine de görüşme gerçekleştirilmiyor. O mutlakiyetti, bu da cumhuriyettir.

Yükselme Devrinden Bazı Tespitler

HASRETLE YÂD ettiğimiz şehamet devrinde refah o derece yaygındır ki, bir yabancının da teslim etmek zorunda kaldığı gibi, Osmanlı Devletinde dilençilik meçhul bir şeydir. Bu refahtan elbette padişahlar ve önde gelen devlet adamları paylarını alacak, bir yandan hayır ve hasenat düşüncesinden kaynaklanan müesseselerle refahı tabana yayarken öte yandan devletin zenginliğiyle mütenasip bir hayat yaşayacaklardır. Bu, onların hakkıdır.

Eğer devlet fakir, millet fakir, ama yönetici zümre zenginse ve israf içinde saçıp savuruyorlarsa—o zamanlarda Avrupa devletlerinde olduğu gibi—işte bu, en büyük haksızlıktır. Şehamet devrinin padişahları ne böyle bir haksızlık yapmışlar, ne de yakınlarına yaptırmışlardır. Zenginlik hizmet müesseselerine aktarılmış, servet hizmetin emrine verilmiş, böylece bugün bile iftihar ettiğimiz abideler meydana gelmiştir.

Sadece Sultan Fatih'ten bir misal verelim: Fatih ki,

hayatının büyük bir kısmını seferlerde geçirmiştir. Buna rağmen imar inşa alanında yaptıkları—babası Sultan İkinci Murad'la oğlu Sultan İkinci Bayezid ölçüsünde olmamakla birlikte—hayret vericidir.

184'ü İstanbul'da, 33'ü Bursa'da, 28'i Edirne'de ve kalanı başka şehirlerde olmak üzere toplam 308 cami; 24'ü İstanbul'da, 13'ü Bursa'da, 7'si Edirne'de, gerisi diğer şehirlerde olmak üzere toplam 57 medrese (yani üniversite); 32'si İstanbul'da 11'i Bursa'da, 6'sı Edirne'de, kalanı başka şehirlerde olmak üzere toplam 59 umumi hamam; 12'si İstanbul'da, 6'sı Bursa'da ve kalanı diğer şehirlerde olmak üzere toplam 29 bedesten ve büyük ticaret hanı...

Hatırlatalım ki, kaydettiklerimiz şimdiye kadar tespit edilebilenlerdir ve her biri ayrı bir sanat şaheseridir. Ya yıkılanlar, hâlâ tasnif bekleyen Osmanlı devlet arşivinde gün ışığına çıkarılmayı bekleyenler?... Ve bunların yanı sıra sayısız çeşmeler, sebiller, su yolları, vakıflar, aşhaneler, kervansaraylar, bimarhaneler, hastahaneler, kaleler, kışlalar, türbeler?...

Ecdat, başta padişahlar, sadrazamlar, vezirler, şehzadeler, valide sultanlar [padişahların anneleri], hasekiler [padişahların hanımları] ve sultan hanımlar [padişahların kızları] olmak üzere herkesin kudreti nispetinde hayratta yarıştığı bir cemiyet kurmuş, İslâm dininin yardımlaşmayı teşvik eden hükümleri etrafında organize olup, memleket sathında fukara bırakmamışlardı.

Ecdadın, Edirne'yi imar hamlesine bir göz atalım. Zikredilecekler, sadece Rıfkı Melûl Meriç'in tespit edebildiklerinden ibarettir—yine de göz kamaştırmaya yetmektedir:

72 cami (15'i selâtin, yani padişahların yaptırdığı bü-

yük ve merkezî cami), 153 mescit, 56 tekke, 48 medrese, 9 imaret, 35 mektep, 4 çarşı (2'si bedesten), 21 han ve kervansaray, saray ve konak hamamları hariç 35 hamam, 13 sebil, 10 havuz, 230 çeşme, 8 köprü (bunlardan 7'si Tunca, 1'i Meriç üzerinde), 62 türbe, 32 kabristan...⁶⁴

Bu abidelerin bazıları, hazin ki, Cumhuriyet devrinde satılmıştır. Esmahan Sultan Camii 1928 yılında 70 liraya, Balaban Paşa Camii 1926 yılında 30 liraya, Nişancı Paşa Camii 1940 yılında 260 liraya, İbrahim Paşa Camii 1938 yılında 450 liraya bir gayrimüslime, Keresteci Mişon'a, Hazinesdar Sinan Bey Camii 1929'da İzak oğlu Yako'ya, Eskici Hamza Mescidi 1939 yılında metrekaresi 25 kuruştan Yahudi Bohor'a satılmıştır.

Ecdat yadigârlarından Misak-ı Millî sınırları içinde kalan bölümünü bizler yok ederken, bugün sınırlarımızın dışında bulunan eski topraklarımızdaki bölümünü de aşağılık bir intikam hissiyle yabancılar yok etti.

On yedinci yüzyıl ortalarına kadar Belgrad'da 217, Budapeşte'de 81 cami vardı. Herhâlde yok etme mevzuunda bizden daha hızlı davranmışlar, tıpkı bizim gibi onlar da ecdadımızın mirasını tahrip etmişlerdir. Bir yerde onları anlamak, hatta mazur görmek kabildir; ama kendi kendimizi nasıl anlayıp nasıl mazur görebileceğiz? Düşünmeli, hatta "Demir ağlarla ördük ana yurdu dört baştan." gibisinden övünmeyi bir yana bırakıp acı acı dövünmeliyiz...

Ya kütüphaneler?

Ecdadın kültür kaynaklarını okuyamaz anlayamaz hâldeyiz, ama dünyanın en zengin Türkçe-Farsça-Arapça yazma kitaplar koleksiyonunun İstanbul'da bu-

⁶⁴ Türk Sanat Tarihi İncelemesi, 1: 442-445 v.d.

lunduğunu biliyoruz. Bunların 300 bin civarında olduğu tahmin ediliyor.⁶⁵ Her taşı bir sanat eseri, bir abide olan mezar taşlarıyla süslü kabristanları, ölülerine hürmeten çiçek bahçesine çeviren de bizim atalarımızdır.

Atalarımız, “beşikten mezara kadar ilim” öğrenmeyi emreden bir dinin mensupları olarak mimariye, inşaa ve imar hareketlerine, ilme, tekniğe, edebiyata, sanata da cihat gözüyle bakmışlar ve çok ehemmiyet vermişlerdir. Vatanın her bucağını sanat eserleriyle örmüşler, kütüphaneleri milletin hafızası sayılan kitaplarla doldurmuşlar; ölümü yok oluş değil, yeni ve ebedî dünyaya, “vatan-ı aslı”ye göçüş sayan İslâmî düşüncenin edebiyat duygusunda kabristanları cennet bahçesine çevirmişlerdir.

⁶⁵ Öztuna, 11: 205.

* Bazıları, heykele ehemmiyet vermeyen, heykeli horlayan, putperestliğin uzantısı sayan bu sanat anlayışını tenkide yeltenir. Bilmezler ki, Osmanlı mimarî eserlerinde taş âdeta ruh veren, ağacı gergef gibi işleyen idrakiyle hem taşı hem ağacı yerli yerinde kullanan, eşyayı seyirlik olmaktan çıkarıp seyirle faydayı kaynaştıran mizacın sahibidir... Bir “kulluk” şuuru içinde “kulca” işler yapmakta, suretin mimarlığını Yaraticısına bırakmamaktadır. Tenkit edilmesi gereken, Osmanlı’nın bu idraki değil, hastahane, okul, otel gibi ihtiyaçlar içinde kıvranan bir toplumu heykel dikmek için seferber etmektir.

Milletin Yapısı

YUKARIDA BİR nebze anlatmaya çalıştığımız ha-
yır hasenat yarışına çıkan milletin yapısı acaba na-
sıldır? Daha da mühimi, acaba biz o anlayışın, o övmeye
değer idrakin neresindeyiz?

Geza Feher söylüyor:

“Türklerin beşer irfanını ciddi bir suretle ileri götür-
dükleri, şimdiye kadarki bilinen materyallerden bile
açık olarak anlaşılmaktadır.”⁶⁶

Fransız asilzadesi Cornelle le Bruyn’u dinleyelim:

“...(Türkler) kendilerini dünya milletlerinin en cesu-
ru sayarlar. Gerçi pervasızlıkları, ölümü hafife aldıkları
malûmdur. Bunun sebebi, şehit oldukları anda Cennet’e
gideceklerine olan sarsılmaz itikatlarıdır... Süslü elbise-
lerimizle alay ederler ve bize ‘kuyruksuz maymunlar’
derler.”

Biraz da Avusturya’nın (Kanunî’nin son demlerinde-
ki) İstanbul sefiri Busbecq’i dinleyelim:

“Sarıklı başlardan müteşekkil bu büyük kalabalığa

⁶⁶ İkinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları, s. 319.

bir göz atalım: Hepsi bembeyaz ipekliler, renk renk üniformalar giymişlerdir. Altın, gümüş, lâl ve atlas parıltısı göz kamaştırır. Manzarayı kelimelerle anlatmak mümkün değildir. Gözlerim şimdiye kadar bundan güzelini görmedi! Bütün bu servet ve ihtişam içinde, gene de büyük bir sadelik ve kanaatkârlık müşahede edilir.”

d’Ohsson’dan:

“Osmanlıların hemen hepsinin tavırlarında vakar görülür. Medenî hayatın her safhasında edepli terbiyeli bir millettirler. Kıyafet ihtişamı içinde büyük makam sahiplerinin yerden temenna etmesi, çok asil bir selâmlaşma şeklidir. Nezaket ve terbiye kaidelerini asla ihmal etmezler; fakat müşterek hususiyetleri, azamet ve vakardır. Ne kimseyi rahatsız eder, ne merak gösterirler... Sokakta toplanmak, birbirini kovalamak, sevinç veya hayret taşkınlıklarında bulunmak gibi hâller hiçbir zaman görülmez.”

Kont Marsigli’dan:

“Türkler, hiçbir zaman yere tükürmezler.”

Lady Craven’dan:

“Türklerin biz kadınlara karşı muameleleri, bütün milletlere örnek olmalıdır. Meselâ, herhangi bir suçtan dolayı bir erkeğin boynu vurulur, bütün evrakına eşyasına el konulur; fakat karısına saygılı davranılır ve mücevherlerine bile dokunulmaz. Halk, kadınlara, sokaklarda en küçük saygısızlık yapmaz.”

A. L. Castellan’dan:

“Türkiye’nin harp içindeki eyaletlerini, tek küfür duymadan ve tek hakarete maruz kalmadan geçtim. Türkler son derece naziktir.”

A. Brayer’dan:

“Türkiye’de nezaket, tabiat icabıdır. Avrupa’daki sahte ve gösteriş nezaket burada yoktur. Avrupa’da ne-

zakat, kin ve garazı, hıyanet ve gizli maksadı örttüğü nispette artar. Türkiye’de ise millî bir karakterdir, doğruluk ve hayır ifade eder...

“Türkler sakın insanlardır. Üstleri başları çok temizdir. Türkçe, çok mantıklı, çok ahenkli bir dildir. Kısa ve uzun hecelerin karışması, kulağa musiki gibi gelir (uydurukçacılara duyurulur). Sanki Türkçe, bir ilim heyeti tarafından düzenlenmiş mükemmel bir dildir. Birkaç kişi birden konuşmaz; bir kişi konuşur, diğerleri dinler. Biri sözünü bitirmeden öteki söze karışmaz. Söz söyleyen dikkatle dinlenir. Konuşan sözünü asla uzatmaz, kısa keser. Büyük bir saygı içinde konuşulur. Dedikodu, iftira, çok ayıptır... Bizdeki gürültüler, kavgalar, münakaşalar, saygısızlıklar Türklerde yoktur.”

Edmondo da Amicis’ten:

“Kıyafetler farklı olmasa, İstanbul’da aşağı bir tabakanın olduğu belli değildir. En ıssız sokaklarda bile bir yabancı için küçük bir hakarete uğrama tehlikesi yoktur. Kahkaha ve kadın sesi duyamazsınız. Fuhuşla ilgili en küçük bir tezahüre şahit olmak imkân dışıdır.”

Yine Brayer’dan:

“Türklerde kibir ve gurur âdeti meçhuldür. Tabiatlarında, terbiye sistemlerinde kibir ve gurur hisleri dumura uğramıştır. Resmî alaylarda bile protokol subayları, padişaha ‘Mağrur olma padişahım, senden büyük Allah var!’ diye bağırırlar. Bu, çok eski bir Türk geleneğidir. Daima alçak gönüllü ve mütevazidirler. Gururları, biz Hristiyanlara karşıdır. Kendi aralarında sade ve tevazu dolu insanlardır.”

Guer’dan:

“Türklerin ana ve babalarına saygıları, bilhassa takdire değer. Türk toplumunda baştan çıkmış, yüz kızartıcı işler yapan çocuk nadirdir. Aile reislerinin çocukları

üzerindeki nüfuz ve itibarı, inanılmayacak derecede keskindir.”

Sir James Porter’dan:

“Babaya sevgi çok kuvvetlidir. Büyüklere, ihtiyarlara karşı son derece saygılıdır.”

Tekrar Castellan’dan:

“Türkler ihtiyarlara, çocuklara saygı ve sevgi gösterirler. Hayvanlara bile iyilik ederler.”

Ubicini’dan:

“İhtiyarlık, Türkiye’de (‘Türkiye’ tabirlerini ‘Osmanlı Devleti’ yerine kullandıklarını hatırlatalım) olduğu kadar hiçbir yerde hürmete mazhar değildir... Çocuklarını bundan daha fazla şefkat ve alâka içinde yaşatan başka bir memleket bilmiyorum. Bu şefkat ve alâka ana kadar babada da derinleşmiştir. Çocuğunu omuzuna ve kucağına alarak—yorulmaması için—böyle gezdiren çok babaya sokaklarda tesadüf edilir.

“Büyüyen çocuk da babasına fevkalâde saygılıdır. Baba emretmedikçe oturmaz. Babasına yalnız ‘baba’ olarak değil, ‘bey baba,’ ‘ağa baba,’ ‘efendi baba,’ ‘paşa baba’ gibi unvanıyla hitap eder. Kendinden birkaç ay büyük kardeşe mutlaka ‘ağabey,’ kızsaa ‘abla’ denilir [Bu kelimeler sadece Türkçede vardır. Avrupa’da babalara bile büyük ölçüde isimle hitap edilmektedir]. Anne ve baba, oğlunu, her yaşında ve her mevkide, sadrazam bile olsa küçük ismiyle çağırır.”

İşte bu yapı, Osmanlı insanını yüceltmış, dünya örneği yapmıştı. Ve işte bu insanlar, bir cihan devletinin harcını yoğurmuş, temelini atmıştı. Hedefleri meşruydu, vasıtaları meşruydu. Haram, toplum hayatının dışına itilmişti. Toplum, helâl münasebette, yardımlaşmada, kısacası meşru zeminde el ele, gönül gönüle vermişti.

Tüccar, müşterisinin sözünü senet sayıyordu. Müşteri, tüccarın söylediği fiyatı (şayet tüccar gayrimüslim değilse) tereddütsüz kabul ediyor, ama pazarlık, bir ata mirası gibi sohbet havasında yapılıyordu.

Castellan,

“Namus, Türk milletine şeref veren bir haslettir. En yoksul bir Türk bile hırsızlığa asla tenezzül etmez.” diyor.

Osmanlı Padişahı Yavuz, işte bu son derece kuvvetli, kaynağı Kur’an olan köklü millî yapı sayesinde sekiz yılla bir asır sığdırıyor, Osmanlı padişahlarının kudret kaynağını milletin sapasağlam bünyesi teşkil ediyor ve bu sayede 20 ayrı milleti “Osmanlılık”ta meczedip 600 senenin en az yarısında cihana hükmediyorlardı.

Sonuç olarak:

Yavuz Sultan Selim, büyük bir davanın arkasında günahları ve sevaplarıyla yürüyen, “ittihad-ı İslâm” mefkûresinin öncülüğünü yapan, bu sıfatıyla da Bediüzzaman gibi son devrin en büyük âlimine “Ben ‘ittihad-ı İslâm’ davasında Yavuz Selim’e biat etmişim.” dedirten mert, cesur, kararlı, genellikle sert, aynı zamanda müşfik, şair ruhlu bir cihangirdi.

Babası Sultan İkinci Bayezid’in dervişane uzletinden bilistifade Anadolu’ya Şia bid’atını sokan Şah İsmail-i Safevî’yi bertaraf etmeseydi, Osmanlı Devleti büyük bir kargaşaya sürüklenebilirdi. Yavuz’un kılıcı yolunu kesti ve Çaldıran sahrasında emeli kursağına tıkanıdı.

Osmanlı’yı hilâfetle kucaklaştıran bu büyük padişah, getirttiği mukaddes emanetleri Topkapı Sarayında yaptırdığı özel bir daireye yerleştirmiş, Peygamber vediasına duyduğu engin hürmetin bir ifadesi olarak da Hırka-i Saadet dairesini hem süslemiş, hem de 24 saat Kur’an okuyacak hafızlar tutmuştu. Ama bugün tıpkı Fatih’in

muazzam yadigârı Ayasofya gibi, Hırka-i Saadet Dairesi de suskundur. Biri ezan sesi, diğeri Kur'an sesine hasrettir.

Atalarından kendisine intikal eden devletin yüzölçümü Asya'da 596 bin ve Avrupa'da 1 milyon 777 bin kilometrekare olmak üzere toplam 2 milyon 373 bin kilometre kareydi.

Devletini iki buçuk misli büyüttü. Bunun 1 milyon 702 kilometrekaresi Avrupa'da, 1 milyon 905 kilometrekaresi de Afrika'da bulunuyordu. Devletin toplam yüzölçümü 6 milyon 557 bin kilometrekareye ulaşmıştı. Bu muntazam fütuhât, 1514-1518 arasındaki dört yıl içinde yapılmıştı.⁶⁷

Avrupa'ya yönelmedi; daha doğrusu, ömrü vefa etmedi.

Yoksa İslâm birliğini sağladıktan sonraki ilk büyük hedefi, şüphesiz, Avrupa idi. "Güçlü donanma" projesini bu yüzden yürürlüğe koymuş, gerçekten büyük fedakârlıklara katlanarak İstanbul/Haliç'te tersaneler inşasına girişmişti.

Bunun ne kadar mühim olduğu Kanunî devrindeki fetihlerde görülecek, meselâ bu güçlü donanma sayesinde Rodos, meşhur Sen-Jan (Saint-Jean) Şövalyelerinin elinden alınıp 213 senelik haçlı devletine son verilecekti. Yine meselâ Tuna'ya "ince donanma" sokulacak ve Avrupalıların "Alınması imkânsız." dediği Belgrad düşürülecekti.

Açıkcası, Kanunî'nin yaptığı seferlerle kazandığı muhteşem zaferlerde, şanlı Yavuz'un payı büyüktür. Eğer Anadolu'da birlik temin etmeseydi ve eğer Mısır problemini kılıcıyla çözmeseydi, mecburen Kanunî, Şah

⁶⁷ Öztuna, 3: 263.

İsmail'le, Anadolu beyleriyle ve Mısır'la uğraşacak, Batıya açılma fırsatı bulamayacaktı. Şu hâlde Kanunî, fetihlerindeki hızını ve başarısını, babasının hazırladığı şartlara borçludur.

Sadrazamları

Koca Mustafa Paşa: Yavuz'a babasından kalmış, bir süre değiştirmemiştir. Veziriazamlık makamına 1511'de, Sultan İkinci Bayezid tarafından getirilmiş, Şehzade Ahmed'e mektuplar yazıp kıskırttığı yolundaki delillerin kesinleşmesi üzerine "vatana ihanet"ten bounu vurulmuştur (1512).

Hersekzade Ahmed Paşa: 1512'de dördüncü defa veziriazamlığa getirilen Hersekzade Ahmed Paşa, 1541 yılında makamdan uzaklaştırılmıştır.

Dukaginoğlu Ahmed Paşa: 1514'te veziriazam olmuş, seferde yeniçerilerin kıskırtılması olayında suçu sabit görülerek 4 Mart 1515'te idam edilmiştir.

Hersekzade Ahmed Paşa: Dukaginoğlundan sonra sadrazamlık makamı 6 ay 4 gün boş tutulmuştur. Yavuz'un uygun birini bulamadığı anlaşılmaktadır. Niha yet tekrar Hersekzade Ahmed Paşada karar kılınmış, 8 Eylül 1515'te veziriazamlığa getirmiştir. Bu, Ahmed Paşanın beşinci ve son veziriazamlığıdır. 26 Nisan 1516'da görevden alıncak, ondan 1 yıl, 2 ay, 25 gün sonra da

eceliyle vefat edecektir.

Hadım Sinan Paşa: 22 Ocak 1715'te Ridaniye'de şehit oluncaya kadar görevde kalmıştır. Yavuz, veziriazamının ölümüne çok üzölmüş, "Mısır'ı aldık, ama Mısır'a bedel Sinan'ımızı kaybettik!" demiştir.

Yunus Paşa: Sadrazamlığına ilâveten ilk Mısır Valisi olarak tayini yapılmış, ancak bazı ihmalleri sebebiyle 3 Eylül 1517'de idam edilmiş, yerine Pirî Mehmed Paşa getirilmiştir.

Pirî Mehmed Paşa: Yavuz Sultan Selim'in yetiştirdiği sayılı devlet adamlarındandır. Yavuz, Pirî Paşayı birkaç kere sadrazam yapmak istemişse de, rütbe sırasına hürmeten yapamamış, kıdem alması ve pişmesi için beklemiştir. Pirî Paşa, Yavuz Selim'in son, Kanunî Sultan Süleyman'ın ise ilk veziriazamıdır. Tabii Osmanlı Devletinin bir "din devleti" olduğunu, şahısların ırkına bakılmaksızın, sadece fazilet ve liyakatin ölçü alındığını hatırlamak lâzımdır.

Yavuz üç veziriazam, yani başbakan idam ettirmiştir. Hatta

*"Rakibin ölmesine çare yoktur
Vezir olsun meğer Sultan Selim'e."*

beyti divan şiirine girmiş, darbimesel olup ağızdan ağıza dolaşmıştır. Ancak bunun sebeplerini, Yavuz Padişah'ın şiddet ve hiddetinden çok, Sultan İkinci Bayezid devrinde lâçkalaşan yönetimde aramak lâzımdır. Yavuz'un sık sık, kifayetli, dirayetli, sadık vezir bulamaktan yakındığı, bu yüzden altı ayı aşkın bir süre sadrazamlık makamını boş tuttuğu, sebebi sorulduğunda "Kifayetsiz vezirler getirip öldürtmeye mecbur olmak ve üzölmek istemiyorum!" dediği bilinmektedir. Müver-

rihlerimizden Solakzade diyor ki: "...İşte o yüzden bütün vezirler vasiyetnamelerini üzerlerinde taşırlardı; divan toplantısından sağ çıktıkları vakit kendilerini yeniden dirilmiş gibi hissederlerdi."⁶⁸

...

Yavuz'un tek şeyhülislâmı oldu:

Zembilli Ali Cemali Efendi...

Çok hürmet gösterir, sözünü dikkatle dinlerdi. Zaten Zembilli Ali Hoca, kendini bu gazaplı padişaha dinletmesini bilirdi. 1503'te ölünceye kadar takriben 23 sene görevinde kaldı. Padişahların, diğer devlet adamlarının ve halkın mutlak hürmetini kazanmış, fetvalarını evinin penceresinden zembille sarkıttığı için halk arasında "Zembilli Müftü" adıyla meşhur olmuştu. Adaletin timsali, şeriat ahkâmının mutlak savunucusu ve devrinde ilmin öncüsü idi.

"Şeriate uygun olmakla birlikte, yeni kanunlar koymasının bir bid'at başlatacağı, bir yol açacağı ve açılan yoldan zamanla şeriate aykırı kanunların da Osmanlı bünyesine hulül edeceği" endişesini Kanunî Sultan Süleyman'a çok sert bir üslûpla hatırlatmış ve kanunlarını şiddetle tenkit etmişti.

Nitekim endişelerinde haklı çıktı. Yüzlerce yıl sonra Batıdan kanun ithal etmeye, onlara bakıp örf ve an'anelerini değiştirmeye başladı. Bu taklitçilik bünyemizi hâlâ kemirmekte, kaybolan ulvî hasletlerimizin arkasından sadece bakıp durmaktayız.

⁶⁸ Lamartine, s. 653.

Kaynaklar

Adıvar, Adnan. *Tarih Boyunca İlim ve Din*. İstanbul: 1944.

Ahmedî. *İskendername*. Nşr. Nihat Sami Banarlı. İstanbul: 1939.

Ali, Gelibolulu Mustafa. *Künh al-Ahbar*, İstanbul: Sül. Ktb. No: 4225.

Altundağ, Şinasî. "Selim I." *İslâm Ansiklopedisi*.

Asrar, Ahmet. *Osmanlıların Dinî Siyaseti ve İslâm Âlemi*. İstanbul: 1972.

Âşık Paşazade. *Tevarih-i Âl-i Osman*, İstanbul: 1332 (1915).

Ayverdi, Samiha. *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*. c. 1, İstanbul: Damla Yayınları, 1975.

Bitlisî, İdris. *Heşt Behişt*. Trc. Topkapı Sarayı Ktb., Nr. B. 196.

Busbecq. *Türk Mektupları*, Ankara: 1953.

Danişmend, İsmail Hamî. *Tarihî Hakikatler*. İstanbul: Tercüman Tarih ve Kültür Yayınları, 1979.

Enverî. *Düsturname*. Nşr. M. Halil Yınanç. İstanbul: 1928.

Ferrere, Claude. *Türklerin Manevî Gücü*. Müt. Orhan Bahaeddin. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser Yayınları.

Feridun Bey. *Münşeat-i Selâtin*. İstanbul: 1274.

Grenard, Fernand. *Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü*. İstanbul: Millî Eğitim Basım Evi, 1970.

Hammer, von Joseph. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. Trc. Zuhurî Danışman. İstanbul: Özyayın Matbaası, 1972.

Hayrullah Efendi. *Devlet-i Âliyye-i Osmaniye*. İstanbul: 1292.

Hayrullah Efendi. *Tarih-i Devlet-i Âliyye-i Osmaniye*. İstanbul: 1856.

Hoca Sadüddin Efendi. *Tacü't-Tevarih*. İstanbul: M. Eğitim Basım Evi, 1974.

İbni Kemal, *Tevarih-i Âl-i Osman*. Nşr. Şerafettin Turan. Ankara: TTK, 1970.

Kenan, Yusuf. *Yavuz S. Selim ve İttihad-ı İslâm Siyaseti*. İstanbul.

Köprülü, Fuat. *Orta Zaman Türk Hukukî Müesseseleri*, İkinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları, İstanbul: 1943.

Lamartine, A. de. *Cihan Hâkimiyeti* (Türkiye Tarihi). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser Yayınları.

Namık Kemal. *Osmanlı Tarihi*. İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1971.

Namık Kemal. *Evrak-ı Perişan*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser Yayınları.

Neşrî Mehmed Efendi. *Kitab-ı Cihannüma*. Ankara: TTK Basım Evi, 1949.

Öztuna, Yılmaz. *Büyük Türkiye Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayın Evi, 1979.

Pirî Reis. *Kitab-ı Bahriye*. İstanbul: 1937.

Seyyid Musa. *Hilâfetin Âl-i Osman'a İntikali*. H. Mahmud Ef. (Süleymaniye) Ktb., Nr: 4897.

Tacizade Cafer Çelebi. *Münşeat*, Nşr. N. Lugal ve A. Erzi, İstanbul: 1956.

Tekindağ, Şehabettin, *Yavuz'un İran Seferi*, İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi, XCII. İstanbul: 1967.

Turan, Osman. *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. İstanbul: Nakışlar Yayın Evi, 1978.

Uluçay, Çağatay. *Yavuz S. Selim Nasıl Padişah Oldu?* İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi, 1954.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devletinin İlmiyye Teşkilâtı*. Ankara.